

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Blanka Přidalová

**Metody komunikace se sociálně ohroženým dítětem
ve Fondu ohrožených dětí, pobočka Zábřeh**

OBSAH

ANOTACE	5
ÚVOD	8
1 OHROŽENÉ DÍTĚ	11
1.1 Formy a druhy možného ohrožení dítěte a jejich následky	13
1.2 Úloha sociálního pracovníka při řešení syndromu CAN	18
1.3 Legislativa	20
1.4 Interdisciplinární spolupráce	22
2 FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ, POBOČKA ZÁBŘEH NA MORAVĚ	27
2.1 Historie	27
2.2 Statutární orgány FOD	29
2.3 Hlavní směry činnosti	31
2.4 Metody sociální práce se sociálně ohroženou rodinou	32
3 METODY PRÁCE S OHROŽENÝM DÍTĚTEM	35
3.1 Verbální komunikace s ohroženým dítětem	36
3.2 Neverbální komunikace s ohroženým dítětem	37
3.3 Psychodiagnostické metody	39
3.4 Rozhovor	40
3.5 Bariéry v komunikaci	43
4 METODIKA	47
4.1 Příprava místnosti pro rozhovor	47
4.2 Průběh rozhovoru	48
4.3 Obrázkový komunikační systém Mapa mého života	49
4.4 Vedení rozhovoru s dítětem s podporou obrázkového systému	49
ZÁVĚR	65
SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ	68
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	73
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
SEZNAM SCHÉMAT	75
SEZNAM PŘÍLOH	76

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 11. 4. 2014

.....

Blanka Přidalová

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Dagmar Pitnerové, PhD. za odborné připomínky, konzultace, obětavou pomoc, podporu kreativních nápadů, vstřícnost a ochotu, trpělivost a v neposlední řadě za její rozhled, laskavost, optimismus a dobrou, tvůrčí náladu, kterou mě vždy nakazila a já ji mohla uplatnit při zpracování této bakalářské práce.

Děkuji svým třem dětem a svému manželovi za pochopení, toleranci, trpělivost, podporu, za lásku, kterou mě zahrnovali a zahrnují, za energii, kterou jsem od nich po dobu mého studia čerpala.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Blanka Přidalová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pítnerová Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Metody práce se sociálně ohroženým dítětem ve Fondu ohrožených dětí pobočka Zábřeh na Moravě
Název v angličtině:	Ways of Communication with the Child in Social Need in The Fund for Children in Need, Zábřeh na Moravě
Anotace práce:	<p>Práce je zaměřena na děti ohrožené syndromem CAN a na metody práce s nimi. Teoretická část zmiňuje formy a druhy možného ohrožení dítěte, úlohu sociálního pracovníka při řešení situace dítěte, ale poukazuje i na nutnost řešit situaci interdisciplinární spoluprací. Představuje zapsaný spolek Fond ohrožených dětí a zmiňuje metody práce na pobočce Zábřeh. Mapuje metody práce s ohroženým dítětem, blíže specifikuje metodu rozhovoru.</p> <p>Empirická část je zaměřena na vytvoření metodiky pro vedení rozhovoru s ohroženým dítětem, na ověření vytvořeného obrázkového systému pro podporu rozhovoru v praxi.</p>
Klíčová slova:	Dítě, syndrom CAN, interdisciplinární spolupráce, legislativa, Fond ohrožených dětí, metody práce s ohroženým dítětem, rozhovor, metodika.
Anotace v angličtině:	<p>This work is focusing on children threatened by CAN syndrome and on work with such children. Theoretical part mentions forms and kinds of possible threats of a child, role of the social worker when solving the child's situation but also points out the need to solve the situation by a interdisciplinary cooperation. It represents the registered association FOD and mentions the methods of work on the branch office in Zábřeh. It maps the methods of work with the threatened child and closely specifies the method of interview. Empirical part is focused on the creation of methodics how to hold a conversation with a threatened child, on a verification of self-made picture system to support the interviews in real experience.</p>
Klíčová slova v angličtině:	A child, syndrome CAN, interdisciplinary cooperation, legislation, Fund for Children, methods of working with vulnerable child, interview, methodology.

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Článek o vlivu zanedbávání dítěte na vývoj jeho mozku Příloha č 2 Komunikační obrázkový systém – <i>Mapa mého života</i> Příloha č. 3 Kazuistiky
Rozsah práce:	76
Jazyk práce:	Čeština

„Ne, neměla jsem tušení, jak zlé to může být.

Ten zločin mě zas a zas děsí: vzali ti nejkrásnější čas.

Ne neměla jsem tušení o jizvách, které bolí, - vždyť napohled je nevidíš-
ani že neseš životem tak těžký kříž.

Neměla jsem tušení, jak moc se nemáš rád.

Vždycky ses stáhl do sebe a nedals na sobě nic znát.

Ne, neměla jsem tušení, že voláš o pomoc,

že potřebuješ přítele, že nežádáš tak moc.

Ale dnes znám tvou tajenku i její řešení. Ať můj hlas zní, ať tvůj hlas zní,

Aby už nikdo nemoh říct: „Neměl jsem tušení.“

Cindy M. Adamsová

ÚVOD

Děti ohrožené syndromem CAN je téma, které už není pro nikoho v dnešní době téma neznámé. Velký podíl na tom má bezesporu fakt, že téma zneužívaných a týraných dětí je atraktivní pro masmédiá. Na druhou stranu nebýt médií a internetu, nebyla by veřejnost obeznámena s tím, co se vlastně za týrání považuje a jaké jsou povinnosti občanů České republiky ve vztahu k týraným a zneužívaným dětem.

Ublížování komukoliv ve mně vždy probouzelo ochranné pudy a touhu pomoci, zastávám totiž názor, že nikdo nemá právo ublížovat druhému člověku. Není proto náhoda, že pracuji již čtvrtým rokem ve Fondu ohrožených dětí, týrání a zneužívání dětí je téma, které mi je velice blízké. Mezi mé klienty patří rodiče a děti převážně ze sociálně slabých rodin. Při práci s těmito rodinami jsem se přesvědčila o tom, že výchova a přístup k dětem si rodiče nesou ze své rodiny a jejich rodiče zase od svých rodičů a takto bychom se dostali po rodové linii zřejmě hodně do minulosti. A ani tam bychom zřejmě nedostali odpověď na otázku, co se musí přihodit, jaké okolnosti tomu předcházejí, že rodič nebo jiný dospělý vztáhne ruku na bezbranné, nevinné a důvěřivé dítě. V každém případě jsem přesvědčená o tom, že pokud má rodič sklony dítěti ublížovat, bylo i jemu jako dítěti ublíženo, a aby se tento koloběh zastavil, je nutné s tímto člověkem pracovat, nabídnout mu všechny možnosti terapie a pomoci a nedovolit, aby začarovaný kruh pokračoval dále. Ještě důležitější je potřeba terapeuticky pracovat s týraným dítětem a zamezit tak nekonečnému přenášení chybných vzorců na další generace.

Hlavním cílem bakalářské práce je vytvoření metodiky pro vedení rozhovoru s ohroženým dítětem pro potřeby pobočky FOD a ověření této metody v praxi.

Byly stanoveny dílčí cíle:

- Popsat úlohu sociální pracovníce při řešení syndromu CAN.
- Seznámit se systémem činnosti FODu Zábřeh na Moravě.
- Charakterizovat vybrané metody práce s cílovou skupinou dětí.
- Vytvořit obrázkový systém pro podporu vedení rozhovoru s dítětem.

Inspiraci jsme získala během prvního půlroku u FOD, kdy jsem pracovala s dívkou, která nemluvila, psala vzkazy na lístečky a ani tímto způsobem nebyla schopna své trápení sdělit. Tato dívka byla sexuálně zneužívána svým nevlastním otcem, své trápení se snažila rok svěřit výchovné poradkyni ve škole. Vzhledem k bariérám v komunikaci však k tomuto nedošlo. Mé zkušenosti s rozhovorem a se sexuálním zneužíváním v té době byly velmi malé, po třech dnech důkladné avšak velmi vysilující práce se dívka svěřila a byla na vlastní žádost umístěna v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Kazuistika dívky je součástí příloh této bakalářské práce. Rozhovor na tak citlivé téma a panické reakce dívky při vyslovení inkriminovaných slov jsem zvládla bez újmy na duši děvčete jen díky své empatii a vrozeným komunikačním schopnostem, dívka ke mně velice brzy získala důvěru a společně jsme došli ke zdárnému konci. Stálo mě to však zbytečně mnoho energie a psychického vypětí, rozhodla jsem se proto ulehčit nejen začínajícím pracovnícům FOD, ale i dětem jejich obtížnou situaci a vytvořit obrázkový komunikační systém, díky němuž by děti mohly sdělit vše, co potřebují, aniž by to musely vyslovit. Komunikační systém by měl sloužit ke zorientování se v situaci dítěte.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou.

V teoretické části se zabývám vysvětlením základních pojmů, vztahujících se k tématu práce, například syndrom CAN nebo interdisciplinární spolupráce, kterým se věnuji v kapitole ohrožené dítě. Uvádím zde příklady z praxe, jedná se o případy mých klientů za dobu působnosti u FOD Zábřeh. V této kapitole je také objasněna úloha sociální pracovníka při řešení syndromu CAN a vymezení právních norem, týkajících se této problematiky. Pozornost je dále věnována Fondu ohrožených dětí, historii jeho vzniku, metodám sociální práce ve Fondu ohrožených dětí pobočka Zábřeh. Z těchto metod je podrobněji rozvedena metoda Videotrénink interakcí. Samostatná kapitola je věnována metodám práce s ohroženým dítětem. Jsou zde mimo jiné uvedeny příklady pomůcek, které jsou používány pro podporu vedení rozhovoru s obtížně komunikujícími dětmi.

Při tvorbě bakalářské práce jsem vycházela ze své praxe, ale převážně jsem čerpala z mnoha odborných publikací, jejichž autoři se více či méně věnují problematice týraného dítěte, komunikaci jako takové, metodám komunikace s týranými dětmi, z nichž nejpodrobněji je zpracována metoda rozhovoru.

Danou problematikou se u nás zabývala a zabývá celá řada odborníků, například Dunovský, Dytrych, Matějček, Bechyňová, Kocourková, Langmeier, Krejčířová, Pöthe, Vaníčková. V zahraničí pak C. Henry Kempe a Howard Dubowitz.

Empirická část je zaměřena na vlastní výzkum. Vzhledem k tématu bakalářské práce jsem zvolila výzkum kvalitativní, který je prováděn pomocí rozhovoru a kazuistik. V empirické části jsou uvedeny rozhovory, vedené s dětmi s podporou komunikačního systému Mapa mého života, který jsem pro tyto potřeby vytvořila.

1 OHROŽENÉ DÍTĚ

*„Opuštěné dítě budí se náhle,
jeho pohled vylekaně po věcech kolem se točí,
však vidí pouze, že nikde nevidí,
vstřícné, láskyplné oči.“*

George Eliotová

Pro většinu lidí je dítě dar, zázrak, smysl jejich života. Děti jsou bytosti, přicházející na tento svět čisté a zranitelné, odkázané na vůli dospělých, kterým se narodily. Narodily se do rodiny, malé sociální skupiny a staly se jejím členem. Ostatní členové této rodiny o dítě pečují, ochraňují je a milují.

Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině, čímž se jako sociální tvor liší od starších, biologických příbuzných. Rodina jako instituce vznikla na počátku dějin lidstva jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Rodina prochází mnoha proměnami, avšak její hlavní rolí zůstává výchova a ochrana dětí. Fungující rodina má pro fyzický i duševní vývoj dítěte zásadní význam. (Pöthe, 1999, s.25)

Také SOBOTKOVÁ (2003) uvádí, že rodina má unikátní význam pro biopsychosociální vývoj svých členů. Podobně jako každý jedinec tak i každá rodina má svou jedinečnou tvář. (Sobotková, 2003, s.16)

SATIROVÁ (1994) popisuje rodinu jako místo, kde člověk najde lásku, porozumění a podporu, i když všechno ostatní zklame, kde se osvěží, nabere novou sílu a úspěšněji se pak vyrovnává s vnějším světem. (Satirová, 1994, s. 20)

Každý člověk se rodí do vztahu, jehož základní funkcí je přežití jedince. Podmínkou přežití je zajištění bezpečného prostředí, které dítě chrání před nepříznivými vlivy. Hledání bezpečí a ochrany má vrozený, instinktivní charakter, který je odvozen z evolučního vývoje. Spolehlivé poskytování bezpečí a odstraňování úzkosti matkou vytváří předpoklady pro vznik vztahu, který je nazýván bezpečnou vazbou. Ta funguje jako významný protektivní faktor, který dítě chrání před týráním a zanedbáváním. Matka, která vychovává svoje dítě bez náležitého sociálního zázemí a finanční pomoci, nemusí péči o svoje dítě nijak zanedbávat, ani mu aktivně či pasivně ubližovat, pokud s ním má bezpečnou vazbu. Naopak maminka s dobrým

rodinným a sociálním zázemím, může své dítě emočně zanedbávat nebo jej dokonce psychicky či fyzicky týrat, pokud s ním sdílí vazbu dezorganizovanou. (Pöthe, 2001)

Hlad malého dítěte po lásce a přítomnosti matky je stejně veliký, jako jeho hlad po potravě. Její nepřítomnost vyvolává silný pocit ztráty a zlost. Ztráta mateřské postavy může vyvolat procesy a reakce, jež stojí v centru psychopatologie. (Bowlby, 2010, s.10 a 11)

Děti, které ve své rodině ochranu, podporu, porozumění a lásku nenacházejí a nenacházejí v ní ani pocit bezpečí, děti, pro něž se rodina může stát zdrojem nebezpečí, ohrožením zdravého vývoje a mnohdy i života dítěte, mohou být ve zvýšené míře ohroženy - ohroženy syndromem CAN.

DUNOVSKÝ charakterizuje syndrom CAN jako *syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.* (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 7)

1.1 Formy a druhy možného ohrožení dítěte a jejich následky

Dítě může být ohroženo v několika oblastech. Odborníci dělí tyto oblasti ohrožení dítěte na tělesné týrání aktivní nebo pasivní povahy, dále na týrání psychické, zneužívání sexuální a zanedbávání péče.

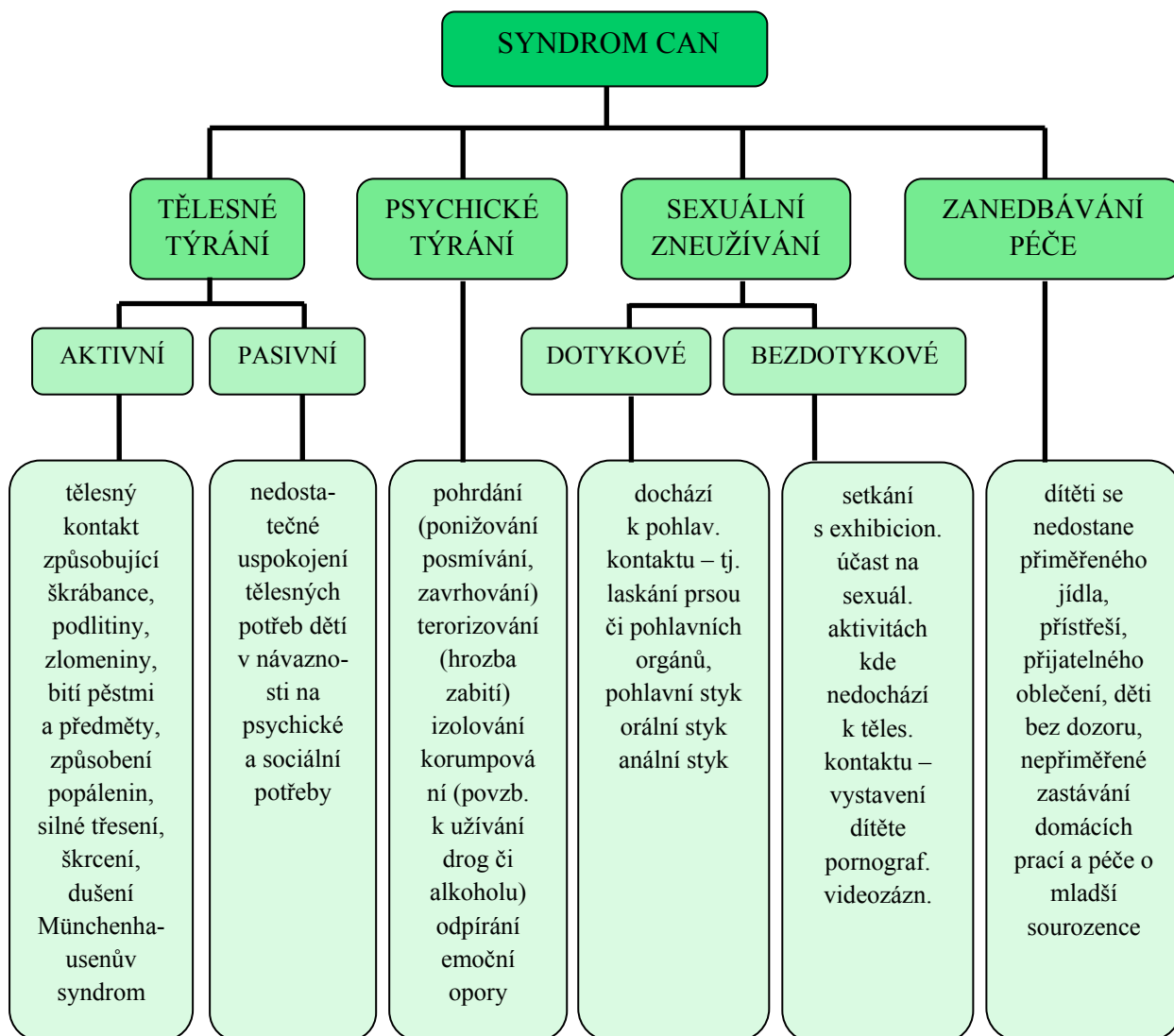

Schéma č. 1 **Syndrom CAN** (Zdroj: zpracováno autorkou)

Tělesné týrání aktivní povahy je podle SOCHŮRKA (2001) jakýkoliv tělesný kontakt, který zanechává škrábance, podlitiny nebo zlomeniny, bití pěstmi, zbraněmi nebo předměty. Bití rákoskou, holí nebo řemenem, zvláště tehdy, když zanechává jizvy, podlitiny nebo rozsáhlé pohmožděny, způsobení popálenin a opaření od horké vody, chemikálií nebo rozpáleného tuku, silné třesení, hlavně s malým dítětem (shaken infant syndrom), škrčení a dušení, smýkání dítětem zejména proti stěnám nebo

nábytku, sražení dítěte na zem. O tělesné týrání aktivní povahy se jedná v případě, kdy je dítě např. přinuceno stát nebo sedět v nepohodlné pozici nebo na místě, které v něm vyvolává strach, například v tmavé nebo malé uzamčené místnosti, když je dítě svazováno nebo připoutáváno, jakmile je dítěti odpírán spánek nebo potrava. Pokud je dítě nuceno podstoupit nějaké fyzické utrpení, např. jít v mrazu někam daleko nebo vykonat nějaký zbytečně špinavý nebo nebezpečný úkol, je to považováno za tělesné týrání. Zvláštní formou tělesného týrání dítěte aktivní formou je tzv. Münchhausenův syndrom – rodičovská fabrikaci patologických příznaků, poškozování vzorků krve, moči a jiných materiálů k vyšetření tak, aby vyzněly patologicky i přímým poškozováním dítěte simulujícím to či ono onemocnění. (Sochůrek, 2001, s. 38)

Do skupiny tělesného týrání pasivní povahy zahrnuje DUNOVSKÝ (1995) nedostatečné uspokojení tělesných potřeb dětí, a to i v návaznosti na psychické a sociální potřeby. Jedná se o úmyslné, ale i neúmyslné nepečování při závažných psychických poruchách či značné nezralosti rodičů. Dále jde o opomenutí v péči o dítě či nepochopení rodičovské role, ať již z důvodů nezralosti, otupělosti, hledání jiných životních hodnot než spojených s dětmi. Výsledkem těchto skutečností je neprospívání dítěte, jeho větší nebo menší zanedbanost, nedostatečné rozvinutí jeho sil a schopností ve všech oblastech života i vztahu k blízkému a i vzdálenému okolí. K nejzávažnějším důsledkům takového zacházení s dítětem patří jeho zpustnutí, v krajním případě až smrt. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 41)

Rovněž psychické týrání má několik forem. LANGMEIER a KREJČÍŘOVÁ (2006) uvádějí pět subtypů psychického týrání podle s. Harta a M. Brassarda, kterými jsou pohrdání, terorizování, izolování, korumpování a odpírání emoční opory. K pohrdání patří ponižování, posmívání, hrubé nadávání, zavrhování, zdůrazňování neschopnosti nebo morální zkaženosti. Do skupiny terorizování můžeme zařadit hrozby tělesného ublížení nebo zabití, přihlížení rodinnému násilí. Bránění v interakci s vrstevníky nebo dospělými, zavírání na záchodě nebo v jiné, často tmavé místnosti je považováno za izolování. Povzbuzování k antisociálnímu chování, k užívání drog či alkoholu, využívání dítěte k roli náhradního rodiče je zařazeno pod pojem korumpování. Do skupiny odpírání emoční podpory patří psychologická nedostupnost a ignorování pokusů o interakci. Psychické týrání vede k vážnému narušení psychického vývoje – častým důsledkem jsou např. přetrvávající pocity deprese, úzkosti a disociativní prožitky. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 283)

Mezi další důsledky psychického týrání patří podle KREJČÍŘOVÉ (2006) narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte a narušení vývoje jeho osobnosti. K nejčastějším projevům emočně deprivovaných dětí patří sociální hyperaktivita, což znamená, že děti velmi snadno a rychle navazují kontakt s dospělými a dožadují se jejich pozornosti. Část deprivovaných dětí se také může domáhat pozornosti dospělých záměrnou provokací, agresivními projevy vůči druhým dětem i dospělým, destruktivním chováním apod. V kontaktu se sociálním prostředím jsou tyto děti pasivní až apatické. Časté bývá náhradní uspokojování citových a sociálních potřeb nadměrným zaměřením na uspokojení potřeb biologických. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 288-289)

U sexuálního zneužívání dětí upozorňuje KOCOURKOVÁ (2006) na to, že se nejčastěji váže na patologický rodinný systém, v němž se sexuální zneužití dítěte objevuje a udržuje jeho patologickou rovnováhu. Rozvádí, že zveřejnění není pro dítě snadnou záležitostí, cítí se zodpovědné za možný rozpad rodiny a samo má mnohdy pocit viny, studu a strachu v souvislosti se sexuální zkušeností se členem rodiny. KOCOURKOVÁ se dále zmiňuje, že zdravotní komise Rady Evropy definuje pohlavní týrání jako nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Pohlavní týrání zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk, či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, nebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník nebo cizí osoba. Pohlavní týrání se dělí na dotykové a bezdotykové, přičemž bezdotykové týrání zahrnuje např. setkání s exhibicionisty či účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavení dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní týrání je týrání, při němž dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů, k orálnímu nebo análnímu styku. Traumatizace dětí sexuálním zneužitím může mít různé následky - na rovině vnitřního prožívání je to úzkost, strach, vztek, vina, stud a bezmoc, na rovině vnějšího chování pak sebepoškozování, školní selhávání, poruchy chování. Sexuální zneužívání může u dětí vést ke zvýšeně erotizovanému chování. (Říčan, Krejčířová a kol., 2006, s. 292)

Zanedbávání klasifikuje SOCHŮREK (2001) jako případy, kdy se dítěti nedostane přiměřeného jídla a přístřeší, dítě nemá oblečení, které je přijatelné pro jeho věk a pohlaví a pro dané počasí a prostředí, pokud za dítě zodpovědná osoba ponechá malé děti bez dozoru, bez zajištění nějakého odpovědného dospělého nebo

dospívajícího, aby děti pohlídal. Dále v případech, kdy po starším dítěti nebo dospívajícím se vyžaduje, aby trávil dlouhé hodiny hlídáním mladších sourozenců, žádá se po dětech, aby zastávaly nepřiměřené množství domácích prací, zejména prací, které jsou k jejich věku nepřiměřeně těžké nebo nebezpečné. (Sochůrek, 2001, s. 38-41)

Zanedbávání péče může mít velmi vážné následky na duševní, fyzický a sociální vývoj dětí. V příloze č. 1 je uvedeno, jaký vliv má zanedbávání na vývoj mozku dětí.

PŘÍPADY Z PRAXE

Případ č. 1

Matka a tři děti: holčička 2 roky, chlapec 5 let a chlapec 8 let. Z rodiny byly v minulosti odebrány dvě starší děti z matčina prvního vztahu. Děti samy se obrátily na pedagogického pracovníka ve škole a následně sdělily pracovníci OSPOD, že jejich nevlastní otec je fyzicky týrá – děti bil otevřenou dlaní, předměty, děti musely klečct. Děti sdělily, že nevlastní otec býval velmi často opilý. Otec dětí užíval dále návykové látky nealkoholového typu. Matka požívala alkoholické nápoje.

Dvě děti byly z rodiny odebrány, tři mladší v rodině žily nadále. Při našich návštěvách v rodině měly děti, které v rodině zůstaly, viditelné známky násilí po těle např. pohmožděniny, oděrky, otisky ruky na obličej, v obličej také popáleniny od cigarety. V domácnosti chyběly potraviny, děti byly špinavé a zanedbané. V roce 2012 rodina přišla o bydlení, rodiče s dětmi bydleli v zahrádkářské kolonii v chatce, která v zimních měsících byla nedostatečně vytápěná. Z výše zmíněných důvodů byly děti na základě návrhu sociální pracovníce a rozhodnutí soudu v lednu 2013 z rodiny odebrány.

Případ č. 2

Rodina se třemi dětmi: děvče 5 let, chlapec 6 let a chlapec 7 let. Rodina žila v bytě panelového typu, otec dětí byl zaměstnaný, matka na mateřské dovolené. Matka dětí trpěla sociální fobií, která se projevovala strachem z lidí a z bacilů. Matka odmítala pouštět děti ven z bytu ze strachu, že dětem někdo ublíží nebo onemocní. S dětmi matka navštěvovala po dobu dvou let denně lékaře, děti měly často zvýšenou teplotu, jiné příznaky však nebyly u dětí diagnostikovány. Lékař dětí se vyjádřil v tom smyslu, že má podezření, že se u dětí jedná o horečku způsobenou psychosomaticky. Děti se později svěřily, že dítě, které mělo vysokou teplotu, bylo matkou vyzdvihoáno jako

nejlepší, bylo hýčkáno a mělo určité priority. Díky spolupráci FOD s ošetřujícím lékařem dětí a s vedením základní školy se podařilo matku přesvědčit ke spolupráci a k podstoupení psychoterapie. Rodina se nerozpadla, matčin strach o děti je menší, v současné době všechny děti navštěvují základní školu bez omezení, smějí si hrát venku s kamarády.

Případ č. 3

Rodina s pěti dětmi: holčička 2 roky, holčička 3 roky, chlapec 8 let, děvče 10 let, chlapec 13 let. V rodině dochází k zanedbávání péče, přestože mají rodiče dostatečné příjmy na poskytnutí základních potřeb pro děti. Na základě sdělení ředitelky MŠ a učitelek ZŠ, které děti navštěvují a dále sdělení rodičů z rodin, které tyto děti taktéž navštěvují za účelem získání potravin a dalších organizací, pracujících s volným časem dětí vyšlo najevo, že děti jsou hladové, kamkoliv přijdou, prosí o jídlo, v domácnosti rodiny se téměř nezdržují, starší sourozenci s sebou mají vždy mladší sourozence v batolecím věku, děti jsou extrémně hubené, bledé pleti s kruhy pod očima, ve škole jsou unavené, berou ostatním dětem svačiny. Při dvou šetřeních pracovníce FOD v rodině nebyly v domácnosti žádné ani základní potraviny (např. mouka, olej, brambory). Matka sdělila, že si děti jídlo koupí, když mají hlad. Vybavení bytu bylo nuzné a zanedbané, nebyly přítomny žádné knihy ani hračky pro děti. Sociální pracovníce, která má rodinu na starosti obdržela všechny informace o zjištěných skutečnostech, situaci však vyhodnotila jako běžnou. Neshledala žádné pochybení v péči o děti ze strany rodičů. Sdělila, že je s péčí matky spokojena, matka pravidelně navštěvuje OSPOD jednou za měsíc. S dětmi matka údajně plánuje navštívit pediatra vzhledem k jejich neustálému hladu. Sociální pracovníce sdělila pracovnícům FOD, že si nepřeje, aby pracovníce FOD do rodiny docházely, matka také sdělila, že o spolupráci s FOD nemá zájem. Lidé z okolí rodiny neustále upomínají na kritickou situaci dětí, pracovníce FOD požádaly proto sociální pracovníci o zrealizování případové konference za účelem vyřešení této situace, sociální pracovníce však sdělila, že není důvod, proč by se případová konference měla uskutečnit. Tento přístup sociální pracovníce je ojedinělý, v drtivé většině případů pracovníce postupují profesionálně, zodpovědně a ve prospěch dětí. Zmíněná sociální pracovníce nemá vzdělání v oboru, z čehož může pramenit její neprofesionální přístup. Jako sociální pracovníce působí více než 30 let, u této pracovníce je zvýšené riziko syndromu vyhoření. Situace dětí není do dnešního dne (13.3.2014) vyřešena.

Uvedený případ poukazuje na to, že ne vždy stojí za neodhaleným, dlouhodobým týráním nezájem a lhostejnost okolí.

Při práci ve FOD je kladen důraz na to, aby bylo hovořeno s dětmi, u kterých je podezření na zneužívání, týrání nebo zanedbávání, pouze povrchem, aby byly zjišťovány jen nejzákladnější informace, nutné pro zorientování se v situaci dítěte. Pracovnice FOD jsou si vědomy toho, že pokud sdělení dítěte vyhodnotí jako trestný čin, bude dítě vystaveno výsledkům příslušných orgánů.

Jak upozorňuje DUNOVSKÝ (1995) může u dítěte dojít k tzv. sekundární viktimizaci, což je druhotné poškozování dítěte následným nadbytečným či vynuceným (a navíc často ještě necitlivým) vyšetřováním pro CAN. O sekundární viktimizaci se jedná také v případech, kdy byla zvolena nevhodná opatření terapeutická či rehabilitační (např. umístění dětí v dětských domovech a dlouhodobý pobyt v nich). Jde v podstatě opět o nerespektování základních potřeb dítěte, tentokrát již ve zvlášť vyhraněné situaci. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, str. 9)

Závěrem malé zamyšlení, které přesně vystihuje otázka, jež položil KOLÁŘ (2011) ve své knize *Nová cesta k léčbě šikany. Co přiměje lidskou bytost, aby krutě mučila jiné lidi?* KOLÁŘ pokračuje myšlenkou, že jde o velmi bolestivou otázku, jelikož poctivé hledání odpovědi na ni hrozí být jedním ze zrcadel, které umožňují zahlédnout skrytou tvář člověka. (Kolář, 2011, s. 118)

1.2 Úloha sociálního pracovníka při řešení syndromu CAN

Chránit děti před všemi formami syndromu CAN je především povinnost státu, což vyplývá z řady právních norem, které si uvedeme níže. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí je vymezeno, kdo tuto ochranu poskytuje. Jsou to soudy a dále orgány sociálně-právní ochrany, jimiž podle zákona jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Sociálně-právní ochranu dále zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby – nestátní, neziskové organizace, pokud jsou pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníci obecního úřadu, odboru sociálních věcí, vykonávají státní správu v rozsahu samostatné působnosti a přenesené působnosti obecního úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

MATOUŠEK poukazuje na rámec práv a povinností, ve kterém se sociální pracovník pohybuje. Tato práva a povinnosti jsou definována právním systémem, profesními standardy a zaměstnavatelem. Institucionální rámec je důležitý, protože sociální pracovník zasahuje do života klientů a odhaluje detaily tohoto života. Je proto potřeba, aby jeho právo zasahovat bylo legitimní a aby dodržoval pravidla, která klienta chrání. (Matoušek, 2008, s. 44 a 45)

V oblasti samostatné působnosti vyhledávají sociální pracovníci oddělení SPOD děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, projednávají s rodiči nedostatky v chování dítěte, rozhodují o výchovných opatřeních podle zvláštního právního předpisu a sledují, zda jsou dodržována opatření, o nichž rozhodl soud, zajišťují neodkladnou péči dítěti, které se ocitlo v důsledku nemoci nebo úmrtí rodičů bez péče, zaměřují svoji pozornost na využívání volného času dětí, sledují projevy násilí, věnují pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní, spolupracují se školami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty. V oblasti výkonu státní správy (přenesená působnost) realizují opatření na ochranu dětí, tj. podávají návrhy soudu na omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti, vykonávají funkci opatrovníka a poručníka dítěte.

(ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681.)

KARABELOVÁ (1995) se zamýšlí nad činností sociálního pracovníka zabývajícího se sociální problematikou v dětské populaci. Uvádí, že fyzické, psychické a sexuální týrání stojí v popředí této činnosti. Sociální pracovník podle ní však nemůže vstoupit do problému izolovaně. Kladného výsledku při odstraňování příčin ohrožení či poškozování dítěte může docílit pouze ve spolupráci s dalšími odbornými pracovníky jak ze sféry zdravotnictví, tak ze sféry školství, spravedlnosti a dalších oborů. K orientaci v celé šíři problematiky musí vycházet z velmi důkladné komplexní anamnézy, objektivně ověřené a z posouzení dosavadního vývoje a chování dítěte, jakož i jeho rodičů. Nezbytným úkolem sociálního pracovníka je práce v terénu, která, ač bývá velmi opomíjena, je základem správné orientace jak při počátečním vyšetřování, kdy objektivizace udávaných údajů při snímání anamnézy může posunout problém rodiny do úplně jiné polohy, tak při následné terapii, kdy sociální pracovník může svým vstupem ovlivnit způsob života rodiny a jejich jednotlivých členů. Po nabídnuté pomoci spíše získává důvěru, takže jeho rada bývá

daleko lépe přijímaná než v pracovně mimo rodinu. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 163)

1.3 Legislativa

Důležitou a potřebnou výbavou každého sociálního pracovníka, pomáhajícího ohroženým dětem, je znalost legislativy, o kterou se může při řešení situace ohroženého dítěte opřít. Zde jsou uvedeny některé z právních norem a dokumentů, týkajících se této problematiky.

Sdělení č. 104/1991 Sb., o přijetí Úmluvy o právech dítěte (1989)

Obsah Úmluvy tvoří preambule a 54 článků, které byly formulovány na základě následujících zásad: blaho dítěte, rovnost (všechny děti jsou si před zákonem rovné, bez ohledu na původ, pohlaví, národnost, atd.), respekt práv a povinností rodičů (stát respektuje autonomii rodiny a zasahuje pouze ve zvlášť odůvodněných případech podle zvláštních předpisů), státní podpora (stát je povinen přijmout veškerá legislativní, administrativní opatření pro realizaci práv uznaných v Úmluvě). Úmluva stanoví status dítěte vycházející z následujících předpokladů.: dítě je nezávislým subjektem, ale z důvodů jeho duševní a fyzické nezralosti potřebuje zvláštní péči a právní ochranu, dítě jako lidská bytost vyžaduje úctu ke své identitě, důstojnosti a soukromí, rodina je nejlepším prostředím pro výchovu dítěte, stát má podporovat rodinu, ale nenahrazovat ji. Články úmluvy jsou katalogem práv dětí, včetně osobních práv a svobod, práv sociálních, kulturních, politických, a jen z malé části berou na zřetel ekonomické zákony, protože děti by se měli učit, ne pracovat. 25. května 2000 byly přijaty dva dodatečné protokoly: V případě zapojování dětí do ozbrojených konfliktů; V případě obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie.

(Sdělení č. 104/1991 Sb. ze dne 20. listopadu 1989 o sjednání Úmluvy o právech dítěte, částka 022.)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

V druhé části občanského zákoníku, v Rodinném právu, jsou ustanovena zvláštní opatření při výchově dítěte, kde je uvedeno, že ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče, anebo je-li život dítěte, nebo jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen, nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně

nutnou dobu. (ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 3.2. 2012 občanský zákoník, In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1121 – 1123.)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj, ochrana oprávněných zájmů dítěte, vč. ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti a na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Obecní úřad je povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k omezování působení nepříznivých vlivů na děti. Pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti, poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené.

(ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681.)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Pozornost se soustřeďuje na ochranu dětí před neplněním povinností rodičů. Záměrem legislativy je postihnout určitý druh pasivity těch, kteří mají ze zákona povinnost o dítě pečovat a kteří je opustí nebo neplní zákonnou vyživovací povinnost a vystaví je nouzi nebo jiným závažným následkům, jako je újma na zdraví až smrt. Dále se jedná o ochranu dětí proti různým formám a intenzitě agresivního jednání. Do této skupiny lze zahrnout speciální trestné činy, zejména týrání svěřené osoby, dále únos a trestný čin vraždy a vraždy novorozeného dítěte matkou, ochranu před obchodováním s dětmi, využívání dětské práce nebo pro jiný účel, ochranu proti ohrožení mravní výchovy mládeže, ochranu zdravého sexuálního vývoje mládeže. Jde o pohlavní zneužívání a znásilnění. Také trestný čin obchodování s lidmi a kuplířství spadá do ochrany dětí,

dále ochrana mravnosti mládeže před nabízením, přenecháním či zpřístupněním pornografických děl nebo jejich vystavením či zpřístupněním na takových místech, která jsou dětem přístupna, ochranu mládeže před zneužíváním návykových látek a před podáváním alkoholických nápojů, od roku 1994 i před podáváním anabolických látek. Od roku 1998 jsou pro dealery drog, kteří ohrožují děti a mladistvé, stanoveny vyšší trestní sazby. Překazit trestný čin lze včasným oznámením policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, ale také každým jednáním, které je způsobilé v konkrétní situaci zabránit dokončení protiprávního jednání (např. fyzickým násilím). Tuto povinnost nemá pouze ten, kdo by s tím měl značné nesnáze anebo by sebe uvedl v nebezpečí smrti.

(ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464.)

Sociální pracovníce spolupracuje nejenom s rodinou, ale i s celou řadou odborníků.

1.4 Interdisciplinární spolupráce

Posouzení situace ohroženého dítěte je složitá a náročná záležitost. MATOUŠEK zmiňuje, že jde o komplexní problematiku, při jejímž řešení se sociální pracovník neobejde bez pomoci a spolupráce dalších odborníků. Mnohdy potřebuje při posuzování potřeb a situace ohroženého dítěte zapojit pediatra, pedagogické pracovníky ZŠ a MŠ, dětského psychiatra, psychologa, logopeda, sociální pracovníky z organizací pracujících s ohroženým dítětem, právníka popř. další profese. Na základě vlastního posouzení, posouzení pediatra a psychologa by měl spolu s nimi stanovit optimální skladbu týmu, naplánovat a organizovat postup vyšetření a koordinovat práci ostatních odborníků. Spolu s nimi by měl závěrem stanovit sociální diagnózu a prognózu a navrhnout postup řešení. (Matoušek, 2008, s. 203)

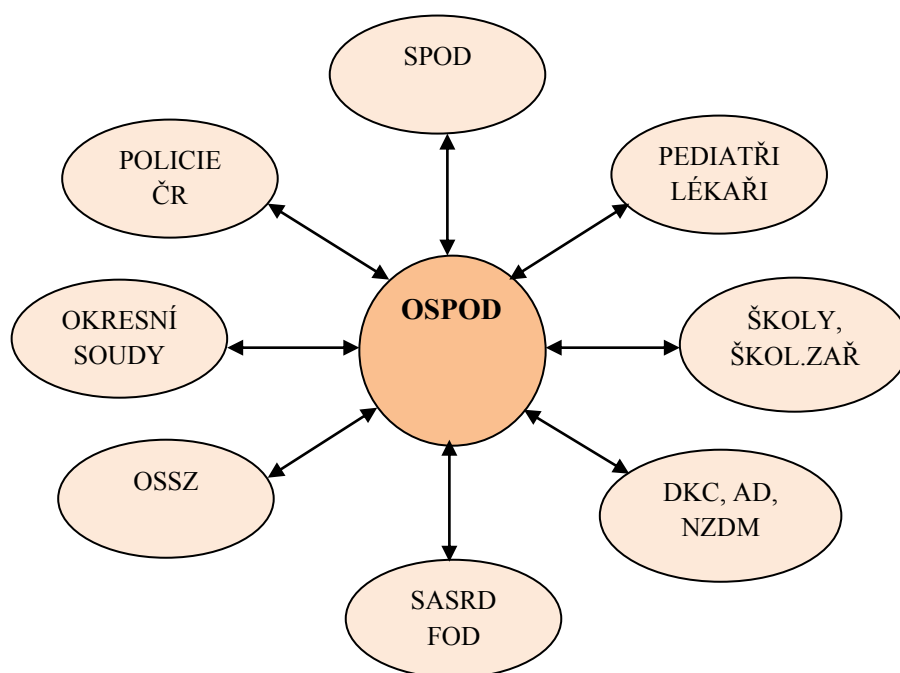

Schéma č. 2 **Interdisciplinární spolupráce** (Zdroj: PhDr. Dagmar Pitnerová, PhD.)

Odbor sociálně-právní ochrany dětí

Nejdůležitějším orgánem zabývajícím se sociálně-právní ochranou dětí je oddělení sociálně-právní ochrany dětí příslušného pověřeného městského úřadu. Toto oddělení má mimo jiné za úkol v oblasti výkonu státní správy (přenesená působnost) realizovat opatření na ochranu dětí, tj. podává návrhy soudu na omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti, na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní, nebo ochranné výchovy, na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto rozhodnutí, na zrušení rozhodnutí o svěření dítěte do tohoto zařízení, na vydání rozhodnutí o splnění podmínek nezájmu rodičů o dítě, v jehož důsledku se k osvojení nevyžaduje souhlas rodičů. Dále podává soudu podněty k opatřením týkajícím se výchovy dětí, sleduje, zda jsou dodržována výchovná opatření učiněná soudem a na vyžádání podává soudu zprávy o poměrech takového dítěte, přijímá opatření na ochranu dítěte, které se ocitlo bez přiměřené péče, podává návrh na vydání předběžného opatření a poskytuje součinnost při výkonu předběžného opatření, vykonává funkci opatrovníka a poručníka dítěte.

(ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Policie České republiky

Policie České republiky je jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor zřízený zákonem České národní rady ze dne 21. června 1991. Slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku, chránit veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti. Plní rovněž úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, předpisy Evropských společenství a mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu České republiky. Policie České republiky je podřízena ministerstvu vnitra. Tvoří ji policejní prezidium, útvary s celostátní působností, krajská ředitelství policie a útvary zřízené v rámci krajských ředitelství. Zákon zřizuje 14 krajských ředitelství policie. Jejich územní obvody se shodují s územními obvody 14 krajů České republiky.

(ČESKO. Zákon č. 273/2008 ze dne 17. července 2008 o Policii České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 91, s. 4086-4087.)

Služby sociální prevence

Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. (ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Azylové domy

Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Služba obsahuje tyto základní činnosti: poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

(ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně. Služba obsahuje tyto základní činnosti: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

(ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Krizová pomoc

Krizová pomoc je terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami. (ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Jedním ze zařízení týkající se krizové pomoci týraným a jinak ohroženým dětem je **Dětské krizové centrum, o.s. (DKC)**, které zajišťuje komplexní psychosociální pomoc dětem, dospívajícím a jejich rodinám. Na základě pověření MPSV z roku 2000 vykonává sociálně právní ochranu dětí. Od roku 2007 má v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách registrované tyto sociální služby: krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a telefonická krizová pomoc. (www.ditekrize.cz)

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku

dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje. Služba obsahuje tyto základní činnosti: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

(ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289.)

Nestátní neziskové organizace

Do kategorie nestátních, neziskových organizací zabývajících se pomocí sociálně a jinak ohroženým dětem řadíme občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby.

Od ledna 2014 S účinností od 1. 1. 2014 dochází ke zrušení zákona o sdružování občanů 83/1990 a k přesunu právní úpravy občanských sdružení (resp. spolků) do nového občanského zákoníku 89/2012 Sb. (ČESKO. Zákon č. 83/1990Sb., o sdružování občanů. ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 3.2. 2012 občanský zákoník, In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1049.)

Z nestátních neziskových organizací se nelze nezmínit o nadaci Naše dítě a Fondu ohrožených dětí, protože tyto organizace vykonávají dlouholetou, záslužnou práci v oblasti pomoci rodinám a dětem sociálně ohroženým.

SHRNUTÍ

Věnovali jsme se problematice ohroženého dítěte, zabývali se syndromem CAN a zaměřili jsme se na úlohu sociálního pracovníka při řešení této situace. Pozornost jsme věnovali i jednotlivým, právním normám, které se týkají uvedené problematiky. Ukázali jsme, jak funguje interdisciplinární spolupráce, která je pro poskytování sociálně právní ochrany dětí nepostradatelná.

2 FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ, POBOČKA ZÁBŘEH NA MORAVĚ

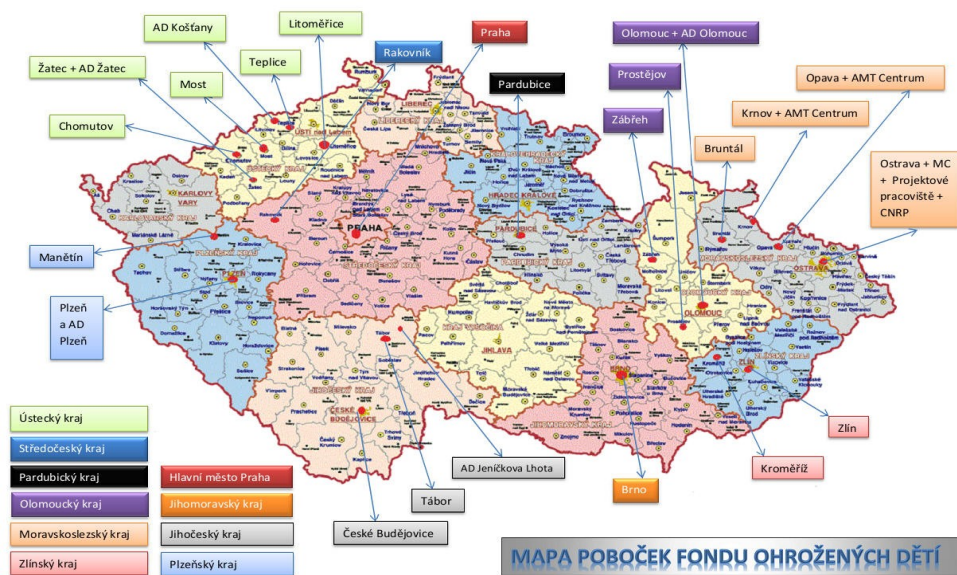
Fond ohrožených dětí (dále jen FOD) je od 1.1.2014 zapsaný spolek na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným, opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem, s působností na celém území České republiky. Hlavní směry činnosti se týkají pomoci dětem týraným i jinak sociálně ohroženým, se zaměřením na terénní sociální práci a sanaci rodin, provozu krizové linky 776 833 333 pro matky, které tají těhotenství a porod, provozování Klokánku – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, provozu azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova, poradenské a hmotné pomoci náhradním i potřebným vlastním rodinám, osvěty a snahy o zlepšení legislativy a praxe na úseku ochrany dětí.

2.1 Historie

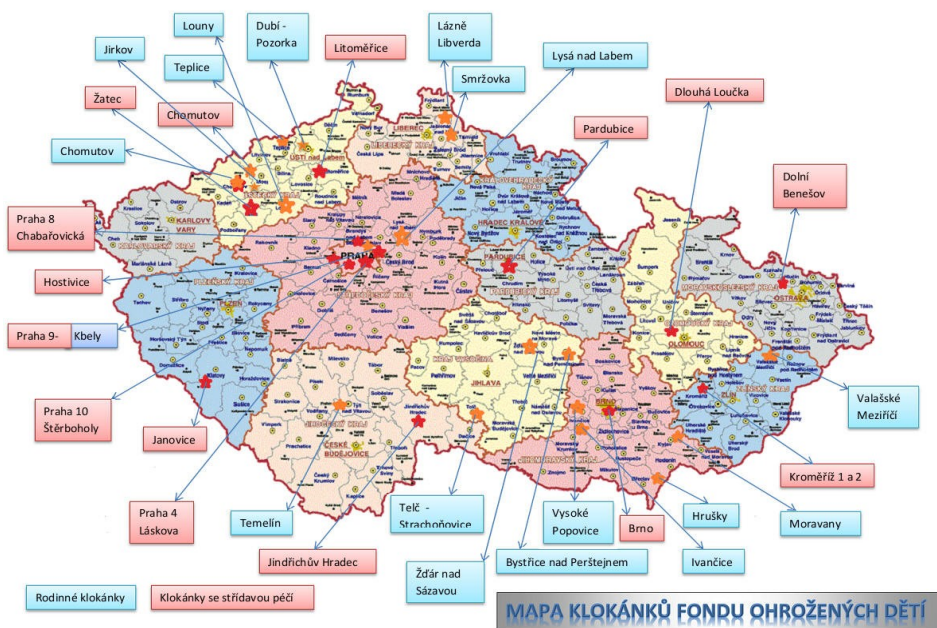
Občanské sdružení FOD bylo založeno v dubnu 1990, jako občanské sdružení, kdy zahájilo činnost tím, že byly osloveny náhradní rodiny a dětské domovy, s kterými FOD navázal spolupráci za účelem pomáhat opuštěným dětem. Do roku 1992 byl k fungování organizace využíván byt předsedkyně sdružení JUDr. Marie Vodičkové. V roce 1993 získalo sdružení kanceláře na adrese Na Poříčí 6, Praha 1, kde sídlí doposud. V roce 1994 vznikla v Praze Sociální poradna FOD, která se o rok později přejmenovala na Sociální středisko FOD pro ochranu sociálně ohrožených dětí. Následně tato střediska začala vznikat po celém území České republiky, později byla přejmenována na pobočky FOD. (Interní materiál FOD Zábřeh, 2004)

Pobočka Zábřeh byla založena v roce 1999 paní Soňou Kolářovou, která na této pobočce stále působí jako vedoucí pobočky. Pracovní tým se skládá ze dvou sociálních pracovníků a dvou pracovníků v sociálních službách.

K 1.1.2014 funguje v České republice 22 poboček, pět azylových domů a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – Klokánků je k tomuto datu provozuschopných 36.

Obrázek č.1 Mapa poboček Fondu ohrožených dětí (Zdroj: www.fod.cz)

Obrázek č. 2 Mapa Klokánků Fondu ohrožených dětí (Zdroj: www.fod.cz)

Činnost FOD byla nejprve financována pouze z prostředků organizace a členských příspěvků, později z dotací MŠMT, MPSV, Evropské unie a v neposlední řadě také z benefičních akcí a darů veřejnosti.

Ministerstvo práce a sociálních věcí rozhodlo podle § 49 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů udělit v roce 2001

pověření Občanské sdružení Fond ohrožených dětí k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v rozsahu:

- vyhledávání dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje
- pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě
- pořádání přednášek v rámci poradenské činnosti a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou
- činnost zaměřená na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku
- zřizování a provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

(Rozhodnutí o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany, Interní materiál, Praha, 2001)

V oblasti sociálních služeb zaregistrovalo občanské sdružení FOD na všech svých pobočkách, Klokáncích a azylových domech tři druhy sociálních služeb – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (pobočky FOD), sociální rehabilitace (Klokánky FOD) a azylové domy (azylové domy FOD). Rozhodnutí o registraci nabylo právní moci dne 20.2.2007. (Rozhodnutí o registraci sociálních služeb ze dne 5.12.2007. Interní materiál, Praha, 2007)

2.2 Statutární orgány FOD

Nejvyšším statutárním orgánem FOD je členské shromáždění, které se schází každoročně a jednou za tři roky volí radu, předsednictvo, předsedu a revizní komisi. Tvoří je všichni členové FOD, případně přímo zvolení delegáti poboček. Členské shromáždění svolává měsíc předem každoročně v druhém čtvrtletí rada FOD. Rozhodnutí Členského shromáždění jsou pro ostatní orgán a členy FOD závazná. (www.fod.cz)

Členské shromáždění rozhoduje o základních otázkách a směrech činnosti FOD, jakož i jakékoli otázce, kterou mu k rozhodnutí předloží rada, předsednictvo, revizní komise, předseda nebo místopředseda. Má právo rozhodovat též o takové otázce, kterou mu k rozhodnutí předloží i jiný člen FOD, schvaluje plán činnosti FOD, finanční plán a návrhy na využití hmotných prostředků FOD, schvaluje, doplňuje a mění stanovy FOD, projednává a schvaluje zprávy o činnosti FOD, jeho rady

a ostatních orgánů, zprávy o výsledku hospodaření a revizní zprávy, volí na období tři let nejméně sedmičlennou radu a nejméně tříčlennou revizní komisi, předsedu FOD a na návrh předsedy místopředsedu a dalšího člena předsednictva, rozhoduje o půjčkách pro členy volených orgánů FOD. K platnosti usnesení Členského shromáždění je třeba nadpoloviční většiny hlasů přítomných členů s výjimkou usnesení o schválení nebo změně stanov, kde je třeba nejméně dvoutřetinové většiny hlasů přítomných členů. ((Stanovy FOD, Interní materiál, Praha 2004)

Rada je nejméně sedmičlenný řídicí orgán, který zajišťuje činnost v období mezi zasedáními Členského shromáždění. Je volena Členským shromážděním na období tři let a zasedá nejméně každého čtvrt roku. Členem rady nemůže být ten, kdo je v pracovně právním vztahu k FOD. Ze svých členů volí rada tajemníka, který ji zastupuje v jednáních s předsednictvem a je oprávněn zúčastňovat se jeho zasedání. Radu svolává tajemník, případně předseda FOD nebo revizní komise. Jejím zasedání se vždy zúčastňuje předsednictvo, které jí skládá účty a předkládá návrhy k rozhodnutí ve věcech, v nichž nerozhoduje samostatně. Před rozhodnutím o jiných návrzích si rada vyžádá stanovisko předsednictva. Rada předkládá materiály pro jednání Členského shromáždění, určuje rozsah kompetencí předsednictva, v obdobích mezi zasedáními Členského shromáždění odvolává a na návrh předsedy volí místopředsedu a dalšího člena předsednictva, může přijmout svůj jednací řád. (www.fod.cz)

Předsednictvo je tříčlenný výkonný orgán, který v rozsahu kompetencí svěřených mu radou řídí a zajišťuje chod FOD. K tomuto účelu zřizuje sekretariát a odborná pracoviště. Předsednictvo je tvořeno předsedou, místopředsedou a dalším členem FOD, které na návrh předsedy volí Členské shromáždění, případně rada. Jeho funkční období je tříleté. Ze své činnosti se zodpovídá radě. Předsednictvo svolává nejméně jedenkrát měsíčně předseda. Předsednictvo může jednotlivé své členy pověřit samostatným výkonem určitých jemu svěřených pravomocí. Předseda je statutárním orgánem FOD a zastupuje jej navenek. S jeho pověřením může FOD zastupovat i jiný člen předsednictva nebo FOD. Je volen Členským shromážděním na období tři let. Svolává předsednictvo a řídí jeho činnost. Místopředseda zastupuje předsedu v době jeho nepřítomnosti a zajišťuje běžný chod sekretariátu a odborných pracovišť FOD. Revizní komise je nejméně tříčlenný kontrolní orgán, který dozírá na hospodaření FOD a sleduje, zda činnost předsedy, místopředsedy, předsednictva rady je v souladu se stanovami a usneseními Členského shromáždění. Je volena Členským shromážděním na období tři let. Jejím členem nemůže být ten, kdo je v pracovně

právním vztahu k FOD. Ze svých členů volí předsedu, který požádá-li o to, má právo zúčastňovat se s hlasem poradním jednání předsednictva. Každý člen revizní komise má právo zúčastňovat se s hlasem poradním zasedání rady. Shledá-li revizní komise závažné nedostatky, může svolat mimořádné zasedání rady nebo Členského shromáždění. (Stanovy FOD, Interní materiál, Praha 2004)

Personální zajištění pobočky FOD Zábřeh

Pobočka FOD je personálně zajištěna následovně: vedoucí pobočky, která zároveň působí jako sociální pracovníce na úvazek 1,0, sociální pracovníce na úvazek 1,0 a dvě pracovníce v sociálních službách také na úvazek 1,0. (Organizační schéma, Interní předpis, Zábřeh, 2013)

Vzdělání pracovníků se uskutečňuje díky pravidelným školením pracovníků FOD, která se pořádají 2x ročně v rozsahu 24 hodin – 8 hodin denně. Školení se zaměřuje na informování pracovníků FOD o aktuálních změnách v legislativě, dále na prevenci syndromu vyhoření, tréninku relaxačních technik. Tato školení přispívají k upevnování kolektivu pracovníků FOD. (Interní materiál FOD Zábřeh, 2013)

2.3 Hlavní směry činnosti

Pobočka FOD Zábřeh je zaměřena na terénní sociální práci v rodinách s dětmi ohroženými v jejich vývoji. Podporuje rodiny s dětmi na území okresu Šumperk a pomáhá v rodinách tak, aby děti z těchto rodin mohly žít ve zdravém rodinném vztahu a jejich fyzický a duševní vývoj nebyl narušován.

FOD Zábřeh nabízí podporu v těchto oblastech:

- sociálně právní poradenství – pomoc při komunikaci s úřady, institucemi, jinými organizacemi, pomoc při sepisování žádostí, návrhů, splátkových kalendářů, vyplňování formulářů, doprovod na jednání, zprostředkování jednání
- práce s rodinou, sanace rodiny – doprovázení a podpora při řešení životně náročných situací, podpora při hospodaření s financemi, podpora při vedení domácnosti, péče o ni, podpora při výchově dětí, péče o ně, podpora při komunikaci s dalšími členy rodiny klienta
- asistence při předávání dítěte při problematickém kontaktu rodičů
- asistence při kontaktu rodiče s dítětem
- mediace - mimosoudní řešení sporů

- terapie pomocí metody VTI – metoda zaměřená na podporu komunikace v rodině. (Informační leták FOD, Interní materiál, Zábřeh 2013)

FOD Zábřeh dále organizuje víkendové pobyty a jednodenní výlety pro děti z klientských rodin. Tyto pobyty jsou organizovány tak, aby děti navázaly vztahy se svými vrstevníky, činnosti na pobytech jsou zaměřeny na posílení sebedůvěry dětí.

2.4 Metody sociální práce se sociálně ohroženou rodinou

Od 1. 4. 2012 rozšířil Fond ohrožených dětí, pobočka Zábřeh svoje služby o rodinnou mediaci. Mediace je metoda mimosoudního řešení konfliktů za asistence třetí neutrální strany – mediátora. Cílem mediace je oboustranně přijatelná, vyvážená a reálná dohoda, která odráží možnosti a přání přítomných stran. Mediační sezení probíhá obvykle po dobu tří hodin, ve složitějších případech je zapotřebí více sezení. Strany mají možnost kdykoliv mediaci ukončit, platí zde zásada dobrovolnosti. Mediace je určena pro rodiče před i po rozvodu, rozvádějící se nebo rozcházející se páry, rodiče a dospělé děti, další členy širší rodiny, kde jsou obtíže s komunikací či vztahy. V mediaci se dá vyřešit péče o děti, komunikace mezi rodiči, výživné dětí a finanční otázky rozvodu, problematické kontakty rodičů s dětmi, úprava výchovy dětí, rodičovská pravidla v oddělených rodinách. Mediace zároveň nabízí nalezení nových možností řešení, dlouhotrvající řešení do budoucna, významnou finanční úsporu, rychlost a intenzitu řešení, bezpečné neutrální prostředí, kde je možné diskutovat o důležitých tématech. (Interní materiál FOD, 2012)

Od října 2013 nabízí FOD svým klientům další metodu práce s rodinou a tou je Videotrénink interakcí (dále jen VTI)

Interakce je ve Velkém sociologickém slovníku popisována jako proces, spočívající v působení jednoho jednajícího (nebo skupiny jednajících) na jiného jednajícího (na jinou skupinu jednajících). Toto působení může být přímé nebo nepřímé, zaměřené i nezaměřené, anonymní i osobní. (Velký sociologický slovník, 1996, s. 439)

VTI je považován za krátkodobou a intenzivní formu pomoci, kde centrálním tématem intervence je podpora a rozvoj komunikace, pokud již došlo k narušení tak i k jejímu obnovení. Je určen rodinám, které mají obtíže při výchově a vedení svých dětí nebo při každodenním kontaktu s nimi. VTI vychází z předpokladu, že pozitivní kontakt dítěte s rodiči nebo dalšími významnými osobami je pro vývoj dítěte klíčový.

VTI je založen na principech úspěšné komunikace a na podrobné analýze interakčních prvků a vzorců v rodině. Taková analýza interakcí mezi rodičem a dítětem nabízí nový pohled na problémovou situaci v rodině a na možnosti změny. Vybrané pozitivní momenty komunikace jsou zpětně přehrávány rodičům a rodiče jsou „trénováni“ v jejich každodenním využívání. VTI je také nabízen jako účinná alternativa k umístění dítěte mimo prostředí rodiny, např. v dětském domově, diagnostickém nebo výchovném ústavu, ale také jako alternativa k dlouhodobé ambulantní psychologické nebo psychiatrické péči. Významnou roli hraje také v procesu osvojení dítěte. Metoda vychází z předpokladu, že spolu rodiče a děti chtějí dobře komunikovat, dokonce i tehdy, pokud je vztah vážně narušen. I v tom případě totiž zůstává tato touha netknuta. Je prokázáno, že děti neustále vyžadují od svých rodičů nebo jiných vychovatelů pozitivní kontakt a to i za velmi neuspokojivých výchovných podmínek. Zkušenost ukázala, že mají-li rodiče a děti „přístup“ k pozitivním způsobům vzájemného kontaktu, nevyberou si negativní. Problémy s výchovou jsou chápány tak, že rodiče postrádají nezbytné informace nebo jim chybí pozitivní zkušenosti, které by jim pomohly docílit hladkého kontaktu mezi členy rodiny. Nedostatek pozitivních kontaktů mezi rodiči a dětmi vyvolává celou řadu negativních vzorců chování, tyto je velmi obtížné přerušit. To, co vede k takovému negativnímu chování, je absence chování pozitivního. Ve VTI se tedy terapeut od začátku soustřeďuje na budování kontaktů pozitivních, na posílení komunikace mezi všemi členy rodiny, ale i na rozvíjení vztahů v rámci komunity, ve které rodina žije. (Beaufortová, 2002, s. 3 – 6)

Mezi další metody práce ve FOD Zábřeh patří sanace rodiny. Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, psychologický a biologický vývoj je ohrožen. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím toho, že se nabídne pomoc jeho rodině. Cílem sanace rodiny je zmírnit, eliminovat nebo předcházet příčinám ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu pro zachování rodiny. Jedná se o činnost směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte z rodiny, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu domů. (Bechyňová, 2008, s. 18)

SHRNUTÍ:

Seznámili jsme se s historií, statutárními orgány a hlavními činnostmi Fondu ohrožených dětí, s metodami práce s ohroženou rodinou na pobočce FOD Zábřeh. Podrobněji jsme se věnovali metodě mediace a metodě Videotrénink interakcí, popsali jsme si, na jak tyto metody fungují. Poukázali jsme na metodu Sanace rodiny, která je také velmi významná při sociální práci s rodinou.

3 METODY PRÁCE S OHROŽENÝM DÍTĚTEM

Základem veškerých mezilidských vztahů je komunikace, je součástí sociální interakce. Metody práce s dítětem se od komunikace odvíjí, proto si v této kapitole řekneme něco o komunikaci i o metodách práce s ohroženým dítětem.

SATIROVÁ (1994) poukazuje na to, komunikace pokrývá celou škálu možností, jak si předávat informace: to znamená, jaké informace lidé sdělují a přijímají, jakým způsobem je použijí a jaký jim přisuzují význam. (Satirová, 1994, s.53)

WATZLAWICK (1999) se zabývá skutečností, že neexistuje ne-komunikování. Vychází z předpokladu, že chování v interakční situaci má význam sdělení, to znamená, že je komunikací, z čehož plyne, že člověk, ať se jakkoliv snaží, nemůže nekomunikovat. Aktivita nebo neaktivita, mluva či mlčení, vše má význam sdělení. (Watzlawick, 1999, s. 43)

Stejně tak KŘIVOHLAVÝ (1988) konstatuje, že nelze nekomunikovat, neboť i tam, kde druhému nic neřekneme, sdělujeme mu právě to, že nechceme nic oznámit. Přitom zároveň platí, že každá sociální komunikace je obousměrným procesem – dvoustranným sdělením. Slovo komunikace pochází z latiny – *communicare*. Význam tohoto slova je do češtiny převáděn řadou různých vazeb: někomu něco dát, někomu něco dopřát; někomu něco udělit, učinit někoho spolupodílníkem, někomu něco doručit či předat, poskytnout, atp. V současné době se zachovává původní význam společně s někým na něčem participovat – spolupodílet se s někým na něčem. Tento původní význam se však dále rozvíjí a komunikovat dnes znamená něco si navzájem sdělovat; v nejhlubším smyslu slova znamená otevírat nitro jeden druhému tak, jak tomu je například při sdělování tajemství. Komunikovat tedy znamená s někým se z něčeho společně radovat, druhému něco předávat, doručovat, propůjčovat, dávat a přijímat, tj. navzájem se sdílet. (Křivohlavý, 1988, s. 14 a 20)

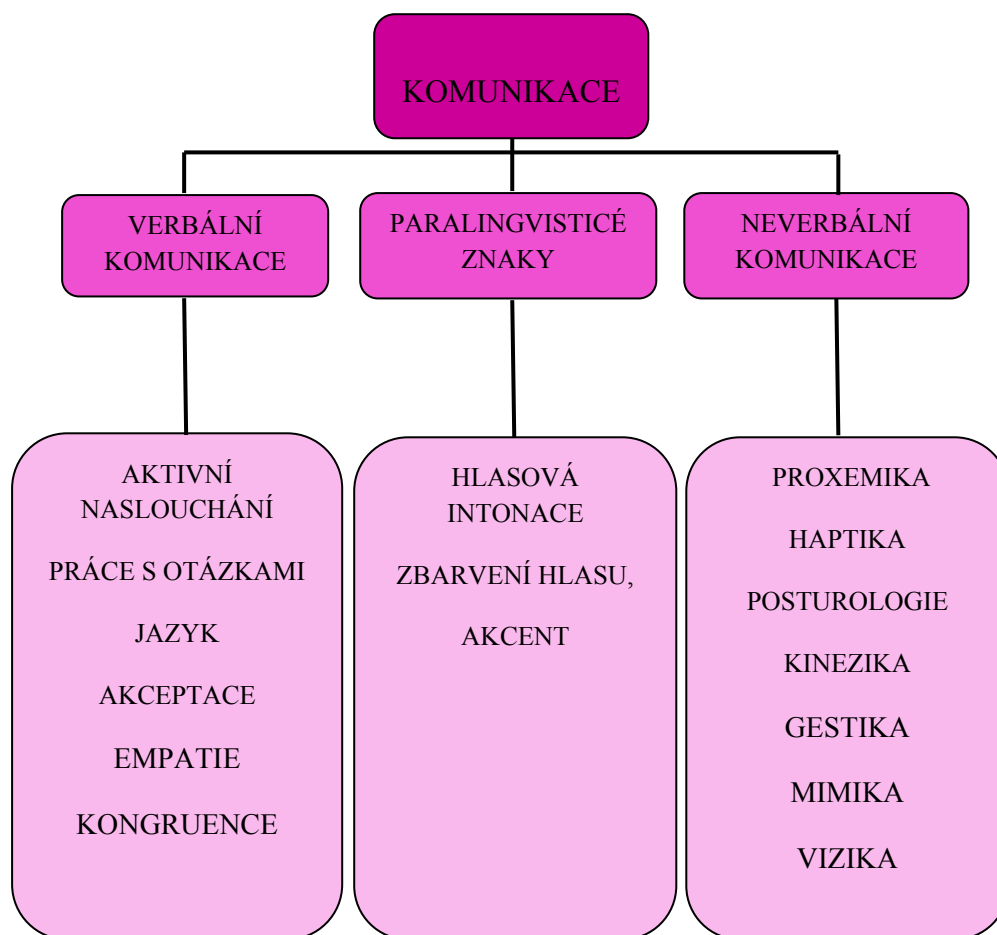

Schéma č. 3 **Komunikace** (Zdroj: zpracováno autorkou)

Také NAKONEČNÝ (2009) definuje komunikaci jako systém, který umožňuje vzájemně sdílené znaky. Tento systém podle něj tvoří následující formy komunikace – verbální formu, paralingvistické znaky a nonverbální formu. (Nakonečný, 2009, s. 288 – 289)

3.1 Verbální komunikace s ohroženým dítětem

NAKONEČNÝ (2009) upozorňuje na fakt, že verbální komunikace je specificky lidským způsobem komunikace, má formu mluvené nebo psané řeči. Také si všímá rozdílu mezi verbální a neverbální komunikací a to toho rozdílu, že verbální komunikace je na rozdíl od neverbální úmyslná. (Nakonečný, 2009, s. 290 a 297)

GABURA (1995) řadí mezi základní předpoklady úspěšné komunikace tyto prvky verbální komunikace: práce s otázkami, jazyk, akceptace, empatie, kongruence a aktivní naslouchání. Významné místo v komunikaci má práce s otázkami. Pomocí jasně a cíleně formulovaných otázek získává poradce zásadní informace. Důležitým

nástrojem při práci s klientem je jazyk. Poradce by měl hovořit s klientem jasně a srozumitelně a učit se z neverbálních projevů odečítat pochopení a porozumění, ověřovat si, že klient rozumí všemu, co poradce říká. Dalším z důležitých předpokladů přiměřené komunikace je aktivní naslouchání, při kterém ten, kdo rozhovor řídí, dává najevo, že poslouchá, udržuje přiměřený oční kontakt, signalizuje zájem pokýváním hlavy, souhlasným přitakáváním, opakováním sděleného. Neodmyslitelnou součástí efektivní komunikace je akceptace klienta, jeho problémů a pocitů. Poradce by měl respektovat právo klienta na jeho názor, postoj či pocit. Další výraznou pomůckou při práci s klientem je empatie. Je to schopnost vcítit se do prožívání klienta, snažit se pochopit, co se děje v klientovi, co se skrývá za jeho slovy. Diskutovanou komunikační zručností je kongruence a otevřenost ve vyjadřování pocitů. Poradce by měl mít prostor, aby hovořil o svých pocitech, zážitcích a zkušenostech. Svoji otevřenost by měl však citlivě dávkovat, přílišná otevřenost by mohla narušit proces řešení problémů. (Gabura, Pružinská, 1995, s. 31 – 37)

3.2 Neverbální komunikace s ohroženým dítětem

Významnou složkou komunikace kromě slov je neverbální komunikace. NAKONEČNÝ (2009) charakterizuje neverbální komunikaci jako neverbální sdělení, což jsou všechny neverbální aspekty našeho chování, které vysíláme bez vlastní kontroly. (Nakonečný, 2009, s. 296)

Pomocí neverbální komunikace si, jak konstatuje KŘIVOHLAVÝ (1988), sdělujeme emoce – pocity, nálady, afekty, sdělujeme si zájem o sblížení, o navázání intimnějšího styku, snažíme se vytvořit u druhého dojem o tom, kdo jsem já, snažíme se záměrně ovlivnit postoj partnera a řídíme tak chod vzájemného styku. (Křivohlavý, 1988, s. 32 a 33)

GABURA (1995) poukazuje na to, že neverbální komunikace je fylogeneticky i ontogeneticky starší. Ve vývoji lidstva předcházela slovní komunikaci komunikace mimoslovní a i ve vývoji jedince se dítě po narození, v prvních měsících života, dorozumívá s okolím také neverbálně. Přestože neverbální složka komunikace je starší, často ji využíváme nevědomky. Těžko se kontroluje a ovládá vůlí, proto tvoří pro poradce rezervoár důležitých informací. Poradce by měl vědět o vlastní neverbální komunikaci, jak působí na ostatní a současně by se měl naučit dešifrovat neverbální komunikaci svých klientů. (Gabura, Pružinská, 1995, s. 37)

Při neverbálním komunikování jde podle KŘIVOHLAVÉHO (1988) o to, co si sdělujeme např. výrazem obličeje – lidská tvář má velice bohatý komunikační potenciál. Je prvořadě důležitým sdělovačem emocionálních stavů. Odráží vzájemné postoje lidí, kteří spolu jednají, poskytuje zpětnou vazbu v rozhovoru, tj. odpověď na to, co jsme druhému člověku řekli. (Křivohlavý, 1988, s. 34)

Dalším z prvků neverbální komunikace je oddálení, nebo-li proxemika. NAKONEČNÝ (2009) toto oddálení nazývá prostorovou blízkostí, čímž je myšlena vzdálenost mezi komunikujícími osobami, kterou mezi sebou zaujmou, respektive kterou zaujme jedna vůči druhé, jež na to reaguje, například odstupem. (Nakonečný, 2009, s. 305)

Hodně o sobě můžeme prozradit dotekem, nebo-li haptikou. Může jít o podání ruky, o stisk, o objetí, pohlazení, políbení, poplácání, štípnutí, píchnutí atp. Pomocí posturologie – sdělování postojem zase zjišťujeme například to, zda a jak moc jde hovořícímu o to, o čem hovoří, a nakolik je pro něj důležité naslouchajícího přesvědčit a získat pro svůj názor. (Křivohlavý, 1988, s. 57 a 62)

Pokud se zaměříme na sledování celého těla, mluvíme o kinezice – ta zahrnuje obecnou pohybovou stránku komunikace. VYMĚTAL (2008) charakterizuje kineziku jako hodnocení spontánních pohybů těla nebo jeho částí v určitém prostoru a čase. Další oblastí neverbální komunikace je gestika, která se zaměřuje na pohyby a postavení prstů, paží, nohou a hlavy, které doprovázejí verbální projev a jímž při slovní projevu přikládáme nějaký význam. Mezi zmíněné oblasti neverbální komunikace patří mimika, jejíž podstatou jsou změny odehrávající se v lidském obličeji s výjimkou očí. Člověk obličejovými svaly a pohyby hlavy vyjadřuje průběh či dopad myšlenek nebo svůj vnitřní stav. Na pohyby víček, očí, obočí se zaměřuje vizika. (Vymětal, 2008, s. 57 – 59)

GABURA (1995) se zabývá očima člověka a poznamenává, že oči jsou důležitým zdrojem informací o jeho prožívání, signalizují, co se v něm děje, co právě prožívá. Plachý člověk bude očima uhýbat, pohled mu bude přeskakovat z místa na místo. (Gabura, Pružinská, 1995, s. 37)

NAKONEČNÝ (2009) rozděluje formy komunikace na verbální formu, paralingvistické znaky a nonverbální formu, přičemž mezi paralingvistické znaky řadí hlasovou intonaci a hlasový akcent. (Nakonečný, 2009, s. 288 a 289)

Naproti tomu KŘIVOHLAVÝ (1988) zařazuje paralingvistiku mezi prvky neverbální komunikace a poukazuje na to, že tónem hlasu o sobě člověk mnohé

prozradí. Hlas je podle něho bohatým a obsažným projevem lidské sociální komunikace. Netlumočí jen obsah sdělení, je rovněž velice účinným sdělovačem psychického stavu hovořící osoby. Tento psychický stav se přitom zvláště výrazně odráží ve zbarvení hlasu, v tónině, ve které je hovor veden, a v hlasitosti slovního projevu. (Křivohlavý, 1988, s. 135)

3.3 Psychodiagnostické metody

Psychodiagnostických metod je několik, zde je uvedeno dělení podle SVOBODY (2009). Základní dělení psychodiagnostických metod je na metody klinické, testové a přístrojové. Klinické metody dále dělíme na pozorování, rozhovor, anamnézu a analýzu spontánních produktů. Testové metody dělíme na výkonové testy, mezi něž patří testy inteligence, testy speciálních schopností, vědomostní testy a testy osobnosti. Do skupinky testů osobnosti můžeme zařadit projektivní testy – verbální, grafické, testy volby, objektivní testy osobnosti, dotazníky a posuzovací stupnice. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 30)

Níže jsou uvedeny některé z psychodiagnostických metod, které se mohou využít při vedení rozhovoru s dítětem nebo se sociálně a jinak ohroženým dítětem a jsou vhodné k získání informací o problémech dítěte.

SVOBODA (2009) popisuje projektivní interview, patřící do skupiny testových metod. Jde o samostatnou metodu, jejímž autorem je V. Michal. Tato metoda má dvě části. První z těchto částí je tzv. test pohádky, což je vlastní projektivní rozhovor, během kterého se dítě identifikuje s kouzelníkem či vílou, a tak může dítě vytvářet či přetvářet svůj svět. V druhé část projektivního interview se dítě identifikuje s postavou kosmonauta, který navštěvuje tři planety – od nejlepší po nejhorší. Dítěti jsou kladeny projektivní otázky, poté má tři přání. Test je ukončen nedokončenými větami. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 259)

Další skupinou jsou kresebné techniky, mezi které mimo jiné patří kresba lidské postavy. Základem této techniky je zadání, kdy dítě dostane za úkol nakreslit lidskou postavu, poté je dítě požádáno, aby nakreslilo další postavu opačného pohlaví, než si zvolilo pro první kresbu. Následně jsou odborníkem zjišťovány informace o postavě. Při kreslení dochází k projekci v tom smyslu, že ten, kdo postavu maluje, se vědomě nebo nevědomě identifikuje s kreslenou postavou a dává jí rysy, jež podle vlastního názoru sám má, případně které víceméně vědomě touží mít. Kreslenou postavu také může identifikovat i s jinou osobou, která je pro něj významná. Další známou

technikou je **test stromu**, jehož základní myšlenka tkví v tom, že kresba stromu je na symbolické úrovni s kresbou sebe sama. Dítě je vyzváno, aby nakreslilo ovocný strom. Dítě kresbou vyjadřuje svoji víceméně skrytou představu o sobě, svých přednostech, nedostacích, nadějích a obavách, o postoji ke světu. Jednotlivé rysy kreseb mohou být výrazem různě hlubokých vrstev osobnosti. (Říčan, Krejčířová, 2006, s. 443 - 444)

Neméně známá technika **kresba rodiny** je velmi oblíbená. Dítě dostane za úkol nakreslit obrázek, který by vyjadřoval život celé jeho rodiny. Tato technika je vhodná pro děti od 6 do 12 let. Způsob zobrazení vlastní rodiny vyjadřuje postoje, názory a pocity dítěte. Někteří odborníci doporučují kombinovat kresbu rodiny s **kresbou začarované rodiny** – ta stimuluje ve větší míře symbolické zpracování prožitků a postojů k vlastní rodině, dítě tímto způsobem sděluje informaci, kterou by jinak vyjádřit nedokázalo, případně ani nechtělo. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 302 a 307)

Zde uvedené metody nejsou z různých důvodů vhodné pro získání informací o problémech dítěte při vedení rozhovoru s dítětem sociální pracovníci Fondu ohrožených dětí Zábřeh. Mezi výše zmíněné důvody patří skutečnost, že se jedná o psychodiagnostické metody, které jsou určeny odborníkům – pracovníci FOD Zábřeh nejsou kvalifikováni pro používání takovýchto metod. Dalším důvodem je fakt, že rozhovory s dětmi jsou vedeny pouze povrchově tak, aby došlo k zorientování se v problematice, která dítě trápí a následnému odeslání dítěte k dalším odborníkům. Dítě je nutné citlivým přístupem chránit před sekundární viktimizací.

3.4 Rozhovor

Jednou ze zásadních diagnostických metod je rozhovor. Prostřednictvím rozhovoru jsou získávány informace o druhém člověku. V sociální práci je proto schopnost komunikovat velice důležitá a rozhovor se stává základním nástrojem této práce.

Podle KŘIVOHLAVÉHO (1988) je rozhovor charakteristickým znakem osobního styku člověka s člověkem. Je projevem oboustranného přiznání a uznání lidství. Dále KŘIVOHLAVÝ uvádí, že při osobním rozhovoru se vzájemné vztahy nejen projevují, ale i utvářejí. Rozhovor je podle něj tedy příležitostí poznat, jaký vztah k sobě navzájem máme s tím či oním člověkem. Rozhovor je zároveň příležitostí tento vztah formulovat, měnit, zlepšovat. Člověk se stává člověkem teprve

tehdy, vstupuje-li do osobního kontaktu s druhou osobou. Rozhovor je příležitostí, stát se člověkem, odečítat z projevů toho druhého. (Křivohlavý, 1988, s. 155 – 156)

ÚLEHLA (2007) dělí rozhovor do několika fází. První fází rozhovoru je příprava, tzn. vše, co se děje před rozhovorem, týká se otázek, kdo je pracovník, co je jeho poslání, co potřebuje umět, jaké má zdroje, cíle, východiska, o co se opírá atp. Úkolem pracovníka je, aby věděl kdo je a čím pomáhá. Druhou fází rozhovoru je otevření; jde o práci s klientem, uvedení do pracovny, první věty, první rozhovor, začátek rozhovoru. Je třeba vytvářet pocit bezpečí. Třetí fází je dojednávání, díky němuž by mělo být oběma jasné, co je cílem spolupráce, co klient potřebuje a pracovník nabízí. Následuje samotný průběh rozhovoru, během něhož by mělo dojít k dosažení společného cíle vyřešením problému. Ověřením úspěchu a zhodnocením společné práce dochází k ukončení rozhovoru. (Úlehla, 2007, s. 15)

Při vedení rozhovoru je možné použít techniky vedení rozhovoru, které slouží k navázání a udržení kontaktu s klientem, k získání klientovi důvěry, pomáhají udržovat správný průběh rozhovoru. Mezi tyto techniky patří technika kladení otázek, která je vhodná k získání diagnostického materiálu. U techniky kladení otázek jsou vhodnější otevřené otázky, méně vhodné jsou otázky „proč“. Otázky mohou být otevřené a uzavřené, přímé a nepřímé, projektivní, primární otázky (předem připravené, jejich cílem je získat konkrétní informace), sekundární otázky (vyplývají z rozhovoru, bezprostředně reagují na sdělené informace). Otázky obecně nemají být sugestivní, nemají obsahovat dvojitý zápor, nemáme se ptát současně na dvě věci; měly by být jasné, jednoznačné, zřetelně vyslovené. Mezi další techniky patří technika jednoduché akceptace – je vhodná k vyjádření, že klienta posloucháme, bereme na vědomí, technika zachycení a objasnění. Při technice parafrázování opakujeme část odpovědi klienta, účelem je udržet hovor na živé a spontánní úrovni. Technika interpretace je často spojena s následným objasněním, technika ujištění pomáhá odstraňovat zábrany, nabízí povzbuzení a oporu. Technika používání pomlky zdůrazňuje, že pauzy jsou důležitou součástí rozhovoru, dává možnost přemýšlet a formulovat otázku a odpověď. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2006, s. 9-11)

Specifika rozhovoru s dítětem

Při vedení rozhovoru s dítětem je velmi důležité jak rozhovor vedeme – důležité je pomalé tempo řeči, na dítě netlačit, být citlivý, vnímavý, empatický.

ÚLEHLA (2007) uvádí základní pravidla pro navazování kontaktu s dítětem: být vstřícný, být si vědom svého služebního postavení, soustavně objasňovat vlastní pozici, přebírat starost jen tam, kde není zbytí. Vstřícnost a služebnost jsou první věci, které by měl dát pracovník klientovi najevo. Znamená to vyjít mu vstříc, napojit se, přijmout klienta. (Úlehla, 2007, s. 46)

Mezi obecné zásady pro vedení rozhovoru s dítětem dále patří tyto: u malých dětí vedeme rozhovor v přítomnosti rodičů, dítěti vysvětlíme účel rozhovoru, vytvoříme vřelý, chápající vztah, jednáme taktně a šetrně k postojům dítěte, nesoudíme, vše chápeme, přijímáme dítě takové, jaké je, trpělivost, přizpůsobivost, vynalézavost, dětem tykáme, starším vykáme, adolescentů se lze zeptat, co si přejí, oslovujeme křestním jménem, verbálně se přizpůsobujeme dítěti (i slovník, i konverzační téma), šetříme s technikou mlčení, ale dáme dítěti dost času na odpověď, nonverbální složka rozhovoru – pozorování chování při rozhovoru, ruku podáváme až starším dětem. Rozhovor se školákem bývá snazší, ale méně ochotně odhaluje city, zájmy, postoje, u adolescentů může být patrný odpor proti zkoumání soukromí, postupujeme velmi citlivě. Důležité je pořadí otázek, postupujeme od snazších k obtížnějším tématům. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2006, s. 9-11)

Na rozhovor si musíme vyhradit čas, jeho délku by mělo dítě předem znát. Tato délka by měla být dodržena. Tento čas by měl být chráněný. Přetržený vnímavý kontakt např. telefonátem bolí. Citlivá část dětské duše, která se začínala vysouvat ze skořápky, se může zatáhnout zpět. Pro rozhovor musíme mít vhodný prostor. Prostředí, ve kterém se rozhovor odehrává, je důležitou součástí samotného rozhovoru. Toto prostředí by mělo být bezpečné, tiché, klidné. Mělo by být zajištěno soukromí, místnost, kde rozhovor probíhá, by měla být osvětlená, přátelská. Dítěti nabídneme nápoj, vybidneme ho k sezení. Pro rozhovor je také důležité vyladění pomáhajícího. Pracovník by se měl před rozhovorem odpoutat od toho, co dělal doposud, uvědomit si jak se cítí – pak může tyto věci odložit stranou. (Kopřiva, 2011, s. 110 – 111)

Jak zdůrazňuje PÖTHE, měli bychom si při práci s klienty být vědomi svých vlastních omezení a limitů. Je nutné si uvědomit, že role záchrance není spasitelná ani všemocná. Pokud si neuvědomíme hranice našich schopností a emoční kapacity, může

se stát, že v důsledku naší neodhalené touhy cítit se nepostradatelnými hrdiny a vládci nad zlem a (vlastní) slabostí, vyměníme nejlepší zájem zachraňované osoby za zájem o zvýšení své vlastní hodnoty. Klient se tak stane závislým na naší pomoci a zapomene, že je schopen si pomoci a zachraňovat se sám. (Pöthe, Hranice intervence)

3.5 Bariéry v komunikaci

Každý, kdo chce komunikovat, se občas setkává s překážkami, které interní komunikaci komplikují. Komunikační bariéry mohou být interní, což znamená, že jsou dány osobnostními problémy komunikujícího, nebo externí, které se objevují jako rušivý element z prostředí. Nejčastější interní bariérou je obava z neúspěchu, dalšími bariérami mohou být různé problémy osobního rázu. V neposlední řadě mohou komunikaci komplikovat sémantické bariéry, což jsou rozdíly mezi oběma účastníky komunikace, odlišná mluva, slovní zásoba účastníků. Také nepřipravenost a nesoustředěnost na komunikaci může způsobit jisté bariéry. Z externích bariér je možno uvést nezvyklé prostředí, rozdíly ve věku a v pohlaví nebo vyrušování někým třetím. (Mikulaščík, 2010, s. 36, 37)

Jednu z hlavních bariér při zjišťování informací představuje mlčení. Mlčení dítěte vyjadřuje jeho úzkost, nejistotu, nedůvěru anebo jeho zatvrzelost a odpor. Ten, kdo vede s dítětem rozhovor - poradce, by se měl naučit nechat dítěti prostor na mlčení bez toho, aby ho to znejišťovalo, dráždilo anebo byl puzen přerušit ticho. Poradce by neměl vytvářet na dítě nátlak, aby říkalo to, co chce slyšet. Dítě může potřebovat čas, aby se na situaci adaptovalo, aby věci důkladně promyslelo. Pokud by poradce vstoupil do mlčení s otázkou, může dítě zablokovat, podráždit či znechutit. Mlčení by však nemělo být dlouhé, protože dlouhé mlčení potencuje tenzi, ztěžuje pohotovost k otevřenému rozhovoru. Poradce může přerušit mlčení tak, že sám referuje o tom, co mu během mlčení probíhalo hlavou, na co myslel, jak se cítil. Pokud se poradce otevře, je velká pravděpodobnost, že dítě na to bude reagovat a bude hovořit o tom, jak ono se cítilo. (Gabura, Pružinská, 1995, s. 82)

Další bariérou může být uzavřenost dítěte. Uzavřenost se projevuje tak, že dítě nemluví, straní se ostatních, hraje si rádo samo, nezapojuje se do kolektivních her, nikam nechce chodit nebo se cítí dobře mezi dospělými. Příčinou takových projevů chování může být mimo jiné absence sociálních dovedností, pocity méněcennosti, nízké sebevědomí. (Šimanovský, Mertin, 2012, s. 10-11)

Otázce „jak pomoci“ dítěti, které je obětí týrání, či jiného tělesného a psychického ubližování, předchází otázka „komu pomoci“. V případě dítěte nestačí čekat, že o tom, že mu někdo ubližuje, někomu řekne. Možnost „prozrazení“ rodičů je pro tyto děti spojena s řadou vnějších a vnitřních překážek, a je proto pocíťována, jako ohrožení srovnatelné s ubližováním. Pocit ohrožení plyne ze strachu z trestu a z obavy ze ztráty rodiče, v němž dítě vidí jediný zdroj bezpečí a prostředek k uspokojení svých biologických i psychických potřeb, přestože rodič tyto potřeby není schopen uspokojit. Dítě přesto vyrůstá v naději, že se mu jeho touha po bezpečí jednou splní. (Pöthe, 1999 s. 62)

Z výše uvedených důvodů vyplývá, že i v případě, kdy je z fyzických i tělesných projevů pro okolí zřejmé, že s dítětem se něco děje, je velmi složité získat od dítěte potřebné informace.

Předpokladem toho, aby se dítě s týráním nebo zneužíváním svěřílo, je vytvoření vzájemného důvěrného vztahu, v jehož rámci se může svěřit se vším, co ho trápí, ale i s tím, co ho těší. Takový vztah, kde dítě zažívá pocit bezpečí má terapeutický rozměr a přispívá k zahojení hlubokých duševních ran. (Pöthe, 1999, s. 67)

Pomůcky pro podporu vedení rozhovoru

Aby se podařilo rozmluvit dítě, které z výše uvedených důvodů nekomunikuje a získat tak potřebné informace, jejichž znalost je nutná pro další ochranu dítěte, je možné použít některé pomůcky, které tuto komunikaci mohou usnadnit.

Jednou z takových pomůcek jsou demonstrační pomůcky Policie ČR, „Jája a Pája.“ Jedná se o dvojici loutek, které se používají během výslechu dětí pro objasňování mravnostní trestné činnosti spáchané na dětech. Práci s těmito loutkami může vykonávat specialista zabývající se řešením kriminality spáchané na dětech. Smyslem a cílem projektu „Jája a Pája“ je maximální ochrana dětských práv a zřetel na dětskou psychiku v souvislosti s trestním řízením a soudním svědectvím. Snahou kriminalistů je, aby výslech dětského svědka byl úkonem neopakovatelným. Neformální prostředí dětských výslechových místností, speciální dvojice loutek „Jája a Pája“, videozáznamy aj. tak napomáhají snížit trauma dětí v kontaktu se soudním systémem. Prostřednictvím spontánní hry se speciální dvojicí loutek "Jája a Pája" dítě lépe navazuje osobní kontakt s policistou (příp. dětským lékařem, psychologem, psychiatrem, sexuologem či soudním znalcem), snadněji překonává ostych

a přirozeněji dokáže popsat svůj osobní nepříjemný zážitek. Policejní výslech se tak stává více šetrnější, humánnější a pro dítě méně traumatizující.

Loutky se v policejní praxi využívají zejména v případech, když vysvětlení podává dítě, které není schopné popsat skutkový děj deliktu pro nízký věk, nebo pro mentální indispozici, nebo při obtížném popsání prožité situace, kterou oběť nedokáže jasně slovně vyjádřit a vysvětlit z důvodu ostychu či neznalosti.(www.policie.cz)

Obrázek č. 3 **Jája a Pája** (Zdroj: www.policie.cz)

Další z podpůrných pomůcek je výměnný obrázkový komunikační systém (VOKS), což je metoda modifikovaná na podmínky České republiky a vychází z komunikačního systému PECS (The picture exchange communication systém), který byl vytvořen v Chicagu v USA. Tento systém zohledňuje problémy dětí s poruchami autistického spektra (PAS) s verbální komunikací a navazováním sociálních kontaktů. (Marková, Jedlinská, *Autismus - výměnný obrázkový komunikační systém*. Profese on-line. duben 2012, Roč. V, č. 1. ISSN 1803-4330.)

MATOUŠEK ve Slovníku sociální práce charakterizuje autismus jako vývojovou poruchu, projevující se téměř úplnou absencí vztahů k lidem, obsesemi, nutkavým chováním, sebepoškozováním, lpěním na stálém prostředí a zvyklostech. V obecnějším významu znamená stažení se do sebe. (Matoušek, 2008, s. 28)

VOKS učí klienty jak komunikovat a zdůrazňuje význam a sílu komunikace. Pomocí speciální pedagogické péče a dobrého vedení lze autistickému jedinci do značné míry pomoci ve zlepšení integrace, kvality života a v redukci nežádoucích projevů chování. Metoda VOKS přispívá pracovníkům ve speciálních zařízeních ke

zkvalitňování ošetrovatelské péče a lepšímu uspokojování potřeb klientů. (Marková, Jedlinská. *Autismus - výměnný obrázkový komunikační systém*. Profese on-line. duben 2012, Roč. V, č. 1. ISSN 1803-4330.)

SHRNUTÍ

Ve třetí kapitole jsme si představili metody komunikace s ohroženým dítětem, řekli jsme si, které metody nejsou vhodné pro práci sociálních pracovníků FOD a proč, podrobně jsme se zaměřili na metodu rozhovoru. Uvedli jsme si příklady pomůcek, které lze při komunikaci s dítětem, které obtížně komunikuje, použít.

4 METODIKA

Metodika obecně je chápána jako postup či jednotlivé kroky nějaké činnosti, případně nauka o této činnosti. Cílem empirické části bakalářské práce je vytvořit metodiku pro vedení rozhovoru s ohroženým dítětem a to vzhledem k tomu, že takovýto rozhovor je emočně náročnou situací, při které by pracovnice, která rozhovor vede, neměla být zatěžována vymyšlením toho, co řekne, toto by měla již znát, nebo by měla mít k dispozici zdroj, ze kterého by mohla čerpat. Měla by mít více prostoru pro to, emočně se naladit na dítě a vytvořit mu pocit bezpečí a jistoty, být empatická a citlivá. Metodika by měla sociálním pracovnícím tuto náročnou situaci usnadnit a zjednodušit. Dílčím cílem práce bylo vytvoření obrázkového systému *Mapa mého života* a ověření efektivity tohoto systému v praxi. Při vytváření tohoto systému byly využity zkušenosti z praxe, které byly získány studiem spisové dokumentace. Ověření efektivity práce bylo provedeno pomocí výzkumné metody rozhovoru. Metoda případové kazuistiky byla použita pro porozumění tomu, v jakých životních situacích se nacházejí děti, se kterými byl uskutečňován rozhovor a jaké vnitřní a vnější vlivy působily na jejich život již před narozením a po něm.

V případě rozhovoru se jednalo o typ polostandardizovaný, „*jenž se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací.*“ (Hendl, 2005, s. 164)

4.1 Příprava místnosti pro rozhovor

Místnost, ve které se bude rozhovor odehrávat, by měla být prostorná, světlá, s dostatečným přístupem světla a čerstvého vzduchu. Místnost se snažíme zútulnit plakáty nebo obrazy s tematikou dětem blízkou, pokojovými květinami, pastelovými barvami na stěnách místnosti. Do takového prostoru umístíme nábytek vhodný k sezení, např. křesla, sedačku a stůl. Křesla rozmístíme do trojúhelníkovitého tvaru, tzn., že křesla nebudou naproti sobě ani vedle sebe. Pokud by tomu tak bylo, nebylo by možné udržovat s dítětem během rozhovoru oční kontakt. Okna je dobré mít vybavena doplňky, chránícími před ostrými slunečními paprsky například žaluziemi. Pro kontrolu času potřebujeme na dobře viditelné místo z obou křesel zavěsit např. na zeď nástěnné hodiny. Místnost vybavíme hračkami, knihami, společenskými hrami a podobně. Při tomto vybavování se řídíme pravidlem, že dítě by se mělo v místnosti cítit příjemně, bezpečně, uvolněně. Dále zajistíme v zimních měsících větráním nebo

regulací topení příjemnou teplotu vzduchu. Před zahájením samotného rozhovoru je dobré mít po ruce krabici s kapesníky a něco na pití. Na stůl si připravíme věci k zapisování, případně komunikační systém *Mapa mého života*, vše, co budeme během rozhovoru potřebovat. Na dveře umístíme ceduli s nápisem např. NERUŠIT PROSÍM, PROBÍHÁ SEZENÍ. Vypneme si mobilní telefon. Omezením rušivých elementů tak zajistíme bezpečí pro dítě

4.2 Průběh rozhovoru

Již při prvním kontaktu s dítětem (první oční kontakt, slovní kontakt) je vhodné naladit se na dítě např. tím, že se tváříme příjemně, usmíváme se, máme vlídný hlas, v případě malých dětí si při komunikaci dřepneme – přizpůsobíme svoji výšku výšce dítěte. Dítěti nabídneme místo, případně pití. Představíme se, pokud nás dítě nezná, jménem, domluvíme se na tom, jak se budeme oslovovat. **Příklad:** „*Ahoj, já jsem Bára, pokud chceš, můžeš mi klidně tykat (podle věku dítěte), jak se jmenuješ ty?*“

Dítě seznámíme s tím, že si budeme spolu povídat a že může kdykoliv rozhovor přerušit, udělat si přestávku na toaletu, na odpočinek atd. Představíme naši organizaci, k čemu slouží, v čem spočívá naše práce – zdůrazníme, že pomáháme především dětem, které něco trápí, které jsou smutné, aby jim bylo hezky na světě, aby se smály a byly šťastné. **Příklad:** „*Organizace, ve které pracuji, vznikla proto, aby pomáhala dětem, které něco trápí. Jsou děti, které mají nějaká trápení. A my jsme tady proto, abychom těmto dětem pomohly, aby se mohly zase smát a být šťastné. Dětem nesmí nikdo ubližovat.*“

Samotný rozhovor začneme otázkami zaměřujícími se na lehká témata jako je škola, zájmové činnosti apod., dle právě probíhajícího období (Vánoce, Velikonoce, prázdniny). Sledujeme reakce a odpovědi dítěte. Příklad: „*Do které chodíš školy?*“ „*Chodíš do zájmového kroužku?*“ „*Co budeš dělat o prázdninách? Cos děláš o prázdninách?*“ „*Cos dostal na Vánoce pod stromeček?*“ Sledujeme neverbální komunikaci dítěte, zda se uvolňuje, zda udržuje oční kontakt. Jeho odpovědi rozvíjíme vhodně kladenými otázkami.

Jakmile vysledujeme, že dítě k nám získalo důvěru a nebojí se, uvolnilo se, můžeme začít pokládat otázky z oblasti rodiny a vztahů. Neklademe návodné typy otázek jako je např. „*Bije tě maminka?*“ Dotazujeme se obecně, např.: „*Jak vypadá tvůj běžný den.*“ Odpovědi dítěte přijímáme opakováním, shrnováním, prozkoumáváme dotazováním.

Pro hlubší prozkoumávání můžeme kromě vhodného dotazování použít jako pomůcku Komunikační obrázkový systém *Mapa mého života*.

4.3 Obrázkový komunikační systém Mapa mého života

Obrázkový komunikační systém *Mapa mého života* byl vytvořen pro potřeby Fondu ohrožených dětí Zábřeh Blankou Přidalovou (autorka bakalářské práce). Obrázky nakreslila Soňa Kolářová ml. Grafické provedení systému je znázorněno v příloze č. 2.

Obrázkový systém je mapa života, která je rozdělena do sedmi barevně odlišených oblastí. Na jednotlivých oblastech jsou umístěny části suchého zipsu. Druhá část je umístěna na kartičkách s obrázky. Tyto kartičky obsahují různé osoby a situace a jsou barevně odlišeny. Obsah kartiček odpovídá oblastem života na mapě. Dítě kartičky vybírá a připevňuje je podle barev na příslušnou oblast. Pokud nenajde vhodnou kartičku, jsou k dispozici kartičky čisté, kam může dítě dopsat, co potřebuje, co chybí.

První oblastí je žlutá oblast a je nazvaná Jaký/jaká jsem já. Dítě by mělo z nabízených možností vybrat charakteristiku sebe sama. Následuje oblast hnědá, Osoby v mém životě. Do této oblasti dítě vybírá osoby, které hrají v jeho životě nějakou roli. Ve třetí, modré oblasti, nesoucí název Oblasti mého života dítě označuje místa, která navštěvuje. Následuje oblast zelená, pojmenovaná slovy Co se mi děje. Jak název napovídá, dítě vybírá kartičky s negativními i pozitivními událostmi nebo zkušenostmi. Následuje oblast fialová – Jak se z toho cítím. Oblast tmavě růžová Osoby v mém životě pomáhá dítěti uvědomit si, zda je v jeho okolí někdo, kdo mu může v jeho situaci pomoci. Oblast oranžová Jak se cítím nyní, tady a teď po sdělení svého trápení by měla sociální pracovníci rozkrýt, zda se dítě svěřilo se vším, co potřebovalo nebo zda je potřeba situaci více prozkoumávat. Systém je variabilní, lze doplňovat kartičky s chybějícími tématy.

4.4 Vedení rozhovoru s dítětem s podporou obrázkového systému

Pro ověření efektivnosti Komunikačního obrázkového systému byly uskutečněny rozhovory se dvěma dětmi, sourozenci. Rozhovor s prvním dítětem probíhal na jeho žádost v kanceláři FOD se souhlasem matky. Rozhovor s druhým dítětem se uskutečnil v domácnosti rodiny bez přítomnosti matky a s jejím souhlasem. Matka byla seznámena s průběhem rozhovoru. Během rozhovorů byl prováděn audio

záznam, s čímž byly děti i matka seznámeni a udělili k tomuto souhlas. Audio záznam sloužil pro vyhodnocení a přepis dat. U přepisovaných rozhovorů byla použita „*technika anonymizace dat*“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 138), kdy jména dětí a dalších osob byly nahrazeny jinými jmény. Rozhovory prováděla autorka bakalářské práce samostatně, bez pomoci dalších osob.

Rozhovor Štěpán

P: „*Štěpi ahoj, tak půjdeš se mnou, jak jsme se domlouvali s maminkou nahoře?*“

Š: „*Jo.*“

P: „*Tak jdeme. Teda Štěpi, ty si otužilec, půjdeš jenom takhle v tričku? Nebude ti zima?*“

Š: „*Ne, je teplo.*“ P: „*Tak jo, teplo je, to máš pravdu. A jak ses dnes měl Štěpi? Byls ve škole?*“

Š: „*No, byl sem ve škole, ale nebaví mě to tam.*“

P: „*Nebaví tě to tam. No to chápu. A co tě baví?*“

Š: „*Chodit ven. Chtěl bych, aby mi mamka koupila kšiltovku. Nike.*“

P: „*Kšiltovku jo? No tak ta je potřeba, to máš pravdu. Tak když budeš mamku poslouchat, tak ti ju třeba koupí.*“

Š: „*Nekoupí, už sem se jí ptal.*“ P: „*Tak uvidíš. Třeba tě překvapí.*“

P: „*Tak, už jsme tady, tady je naše nová kancelář, pojd' nahoru. Tady si sedni Štěpi.*“

Š: „*Sem?*“ P: „*Vyber si kam chceš, kde ti to vyhovuje. Dáš si něco na pití?*“

Š: „*Jo.*“ P: „*Šťávu nebo holou vodu?*“ Š: „*Mě je to jedno.*“ P: „*Tak jo, tak já ti udělám šťávu.*“

P: „*Tak Štěpánku, si v pohodě? Nic nepotřebuješ? Kdybys potřeboval na záchod, tak tady jsou klíče, tady na chodbě je wc. Kdybys chtěl přestávku, nebo tu hru přerušit, řekni mi, jo?*“

Š: „*Jo.*“ P: „*Tak super. Tak můžeme začít?*“ Š: „*Jo.*“

P: „*Tak, tady máme tu mapu, jak už jsme o ní mluvili. Je rozdělená do několika barevných políček, že?*“ Š: „*Jo.*“ P: „*A která z těch barviček se ti nejvíc líbí Štěpánku?*“

Š: „*Ta fialová.*“ P: „*Hm, ta fialová je pěkná. Tak a co tady ještě máme?*“

Š: „*No tady ty kartičky.*“ P: „*Výborně Štěpi a jak si myslíš teda, že se ta hra hraje?*“

Š: „*Nevím, asi se budou ty kartičky sem dávat.*“ P: „*No výborně, přesně tak. Tak si vem tady ty žlutý kartičky.*“

Š: „*A kam je mám dávat?*“ P: „*No, zkus na to přijít.*“ Š: „*Sem?*“ ukáže na žlutou oblast.

P: „*Perfektní, přesně tam. Přečteš, co je tam napsaný?*“

Š: Čte „*Jaký jsem já.*“

P: „*Jaký jsem já, nó. Tak si na to vytáhni kartičky, který si myslíš, že k tomu patří. Výborně. Tahle oblast je o tom, co si o sobě myslíš, jakej seš ty. A vybereš si z těch kartiček. Chceš pomoci s tím? Jich tam je hodně že? A tady z těch už si můžeš vybírat. A to, co si o sobě ty myslíš, že seš takovej, tak přilepiš na tu mapu, tam, kam si myslíš, že to patří. Poznáš, kam to patří?*“

Š: „*Jo poznám.*“

P: „*A přečteš co je tam napsaný?*“

Š: „*Jo.*“ (čte): „*Jsem horší než ostatní. To nejsou...*“

P: „*To nejseš.*“

Š: Čte: „*Jsem šťastný.*“ (bere kartičku do ruky a lepí ji na mapu do žlutého políčka). „*Tam?*“

P: „*Jojo.*“

Š: „*Takhle?*“

P: „*No tak zkus a uvidíš, jestli ti to tam bude držet. Drží?*“

Š: „*Jo.*“

P: „*Ták, výborně. Nó, co dál?*“

Š: Ukáže kartičku.

P: „*Jsem hodný. To si o tobě, Štěpi, taky myslím. Tak si to tam přilep. Výborně.*“

Š: Lepí další kartičku.

P: čte: „*Lžu.*“ Š se na ni podívá. P: „*To je pravda? Jo? Já to nevím, jestli si ale myslíš, že to tak je tak si to tam přilep.*“ Š přilepí kartu. Společně se zasmějí.

P: „*Ták, výborně, co dál?*“ Š lepí další kartičky. P: „*Výborně, tobě to teda de.*“ Čte kartičku: „*Ty jsi nešikovný? Fakt?*“

Š: „*Jo.*“

P: Čte „*Veselý a kamarádský, paráda. Vleze se ti to tam? No tak to posuň, super.*“

P: „*Tak to bysme měli. Ted' vytáhneme druhou barvu. Můžeš to přečíst.*“

Š: čte: „*Osoby v mém životě.*“

P: „*Osoby v tvém životě, výborně. Víš co to znamená?*“ Š: Kroutí hlavou, že ne.

P: „*To znamená, že tady na těch obrázcích jsou znázornění různí lidé, který můžeš mít ve svém životě, kdo je v tvé blízkosti, kdo pro tebe něco znamená. Jo? Prostě že*

někoho máš takovýho. Už tomu líp rozumíš?“ Š: Kýve hlavou, že ano. P: „Paráda. Třeba někdo nemá dědu a ty máš dědu, že? Nebo maminku. Tak si vyber koho. Kdo patří do tvýho života. Kdo se v něm vyskytuje. Tak už si někoho našel? Strejda, kterej strejda?“

Š: „Patrik.“ (přítel matky)

P: „Jo, Patrik, hm. A máma. Super. Babička. Ty máš bráchu?“ (zatím Štěpán nemá bratra.) Podívají se na sebe.

Š: „Mám.“ P: „Jo?“ Š: „No. Budu.“ P: „Budeš mít? Fáákt?“ Š: „Malýho.“

P: „Malýho?“ Š: Ukáže si na břicho. (Máma Štěpána je těhotná.) P: „A vy už víte, že to bude kluk?“ Š: „Nó.“ P: „Aha, tak to je paráda. A ségru máš?“

Š: „Jo, ale nechcu ju tam.“ P: „Nechceš ju tam dávat, hm. Dobře. Tak jo. Uklidíme ty hnědý kartičky, pojd' mi, prosím, pomoct. A jak to že tam tu Káju (mladší sestra – 7 let) nechceš?“

Š: „Je hloupá.“

P: „Protože je hloupá?“

Š: „Jo.“

P: „A jak se to projevuje?“

Š: „Je postižená.“

P: „Je postižená? A co dělá taková postižená Kája?“

Š: „Zlobí a neposlouchá.“

P: „A koho zlobí, koho neposlouchá?“

Š: „Strejdu. A včera mi dala facky.“

P: „Strejdu? A jak to, že ti dala facky, tomu nerozumím.“

Š: „Protože jsem přišel pozdě. Strejda jí řekl, aby mi dala facky. A on mi taky dal.“

P: „Strejda řekl ať, tě zfackuje?“ Š: „Jo.“

P: „Týý jo. A ty ju taky můžeš zfackovat?“ Š: „Ne. Dostanu ještě zprda za to.“

P: „Dostaneš ještě zprda za to. Takže tě zfackovala Kája a strejda taky.“

Š: „Jo.“

P: „A kdes byl, u kohos byl, žes přišel pozdě?“

Š: „Já sem byl za holkou.“

P: „Za holkou? Ty máš holku?“ Š se podívá na P. Š: „Jo.“ P: „To seš ale teda fakt borec. To bys ale teda fakt tu kšiltku potřeboval, že? A jak se jmenuje ta kočena?“

Š: „Michala.“ P: „Michala? Se jmenuje jak maminka ne?“ Š: „No.“

P: „Tý jo, to je náhoda, že?“ Š: „No.“ P: „A jak vypadá? Blondýnka, černovláska nebo hnědovláska?“

Š: „Černovláska.“

P: „A vy se znáte ze školy?“ Š: „No, ona se mnou chodí do třídy.“

P: „Chodí s tebou do třídy? Tak to se vidíte každý den, že?“

Š: „No.“ P: „Tak to je super. Tak jo, Štěpi, tak popojedeme dál, tady máme další oblast. Přečteš to?“

Š: Čte: „Oblasti mého života.“

P: „Oblasti života, no a rozumíš tomu Štěpi, jo?“ Š: „Jo.“

P: „Že chodíš jako do školy, domů a tak, kde trávíš nějaký čas.“ Š lepí karty.

P: „Ták, a už nic jinýho?“ Š dá další kartu.

P: „Chodíš do kroužku, jo? A do jakýho?“

Š: „Do Dětskýho světa.“ (Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež při Domově pro matky s dětmi)

P: „Jo jo jo, jsme tě tam viděla vlastně jednou. Seděls na chodníku.“

Š: „No já jsem čekal, až otevřou.“ P: „Čekals až otevřou, no.“ Š: „No.“

P: „Tak můžeš ty kartičky tady vyrovnat.“

Š: „Ty patříjou sem, že, já to vím.“ P: „No, správně, to seš teda chytřej kluk.“

P: „Tady ta oblast je Co se mi děje, to znamená, jestli je v tvým životě něco, co tě třeba trápí, nebo co bys chtěl, aby bylo jinak. Nemusí se ti nic dít a tuhle oblast můžeme přeskočit. Tak si přečti, co tam je napsaný a uvidíš. Co se děje třeba ve škole, doma, nebo co se mohlo dít i někde jinde, dřív, cos ještě nikomu neřek a nemusíš to říkat, můžeš jen přilepit tu kartičku, jo?“

Š: Lepí kartičku.

P: „Tak už si našel?“ Š lepí obrázky. Najde prázdný a ukáže ho P. P: „Ten je prázdej, kdyby bylo něco, co tady není, tak to tam můžeš napsat nebo nakreslit.“

P: „Tak hotovo? Tak to uklidíme, pojd’.“

P: „A kdo ti poroučí Štěpi?“ Š: „Strejda.“ P: „Strejda? A co ti poroučí třeba?“

Š: „Pořád abych uklízel.“ P: „Pořád abys uklízel. A co máš uklízet?“ Š: „Pokojíček, po Janičce.“ (Janička - sestra 2 roky)

P: „Pokojíček si musíš uklízet a po Janičce, hm, to by asi děti měly si uklízet, že?“

Š: „Ale ne po Janičce.“

P: „Ne po Janičce? A kdo by to měl uklízet po Janičce, co myslíš?“ Š: „Sama.“

P: „Sama Janička, myslíš, že by to už zvládla? Tak mohla by to zvládnout, to je pravda.“

P: „Přečti tady tu fialku.“ Š: Čte „Jak se z toho cítíš.“ P: „No, jak se z těch věcí, cos tady vybral, cítíš. Jak se cítíš, když ti poroučí, když tě bije a když si nevíš rady.“

Š: „Už to mám.“ P: „Výborně tak to uklidíme, už to bude za chvílku hotový. Není ti zima? Někde tady táhne.“ Š: „Ne, není.“

P: „Ták a růžová, než to vyndám, tak to můžeš zatím přečíst.“ Š: „Které osoby v tvém životě ti mohou pomoci.“ P: „Rozumíš tomu?“ Š: „Jo rozumím.“ P: „Rozumíš, tak super. A co to znamená, co si myslíš.“ Š: „Nevím.“

P: „Tak kdo tady z těch lidí, cos nalepil tady v tom políčku, ti může pomoci v situacích tady z toho políčka. Kdo to může změnit.“

P: „Tak maminka ti může pomoci, kamarád ti může pomoci, další kamarád, ten vypadá starší, kolik jim je?“ Š: „Osm a deset.“ P: „Osm a deset? Aha. Tak, vybírej. Ještě někdo tě napadá? Strejda? A kterej, ten Patrik?“ Š: „Ne.“ P: „A kterej strejda, jak se jmenuje“?

Š: „Petr. A teď je na horách.“

P: „Teď je na horách, aha, a odkud on je ten Petr?“ Š: „Z Prahy.“ P: „Z Prahy? A jak ses s ním seznámil, když je z Prahy?“

Š: „To je mamčin brácha.“ P: „Jo mamčin brácha. Takže to je tvůj pravej strejda, že. Ten by ti mohl pomoci, aha. A on se tě jako zastane nebo jak by ti mohl pomoci?“

Š: „No zastane.“ P: „Jo, zastává se tě?“ Š: „Jo.“ P: „Tak to je paráda.“

Š: Uklidí karty a podává je P. P: „Ták, děkuju a můžeš otevřít tamty oranžový.“

Š: vytahuje kartičky, pak položí na stůl padesátikorunu, co měl v dlani. P: „Tý jo, tos dostal? Na kšiltovku nebo na co, na svačinu?“ Š: „Já si za to můžu koupit, co chcu.“ P: „Jó, hm.“

Š: Prohlíží si karty. P: „Tady nalep, jak se teď cítíš, když si to tady nalepil všechno.“

P: „Stačí klidně jedna, super. Tak a je to. Paráda. Výborně. No a ještě tady mě zaujalo, to můžeš uklidit Štěpi, no. Takže mě zaujala ta kartička, jak si ji tady dal, že si nevíš rady. S čím si nevíš rady Štěpi?“

Š: Ukáže na modrou oblast.

P: „Tady s tou situací si nevíš rady? A tady s tou? Aha. A jak to vyřešíš Štěpi?“

Š: Ukáže na fialovou oblast. P: „Tady ti lidi ti s tím pomůžou? Řekneš jim, co tě trápí. Mamince? Tak jo. Tak super Štěpi. Máme hotovo. Chtěla bych ti poděkovat za tvou

skvělou práci, si moc šikovnej kluk, šlo ti to. A Štěpi, jak se to líbilo tobě? Jak se ti s těma kartičkami pracovalo? “

Š: *„Jó, dobrý, líbilo se mi to. “*

P: *„A bavilo tě to? “*

Š: *„Jo. “*

P: *„Tak super, tak kdyby sis zase chtěl tímto způsobem popovídat, nebo i bez těch kartiček, víš, že se můžeš za mnou tady kdykoliv zastavit, nebo říct mamince, že se mnou chceš mluvit, nebo když budu u vás, tak na mě mrkni a popovídáme si, jo? “*

Š: *„Jo. “*

P: *“Tak jo, tak teď půjdeme domů. “*

Práce s kartami - délka 16:35 min

Štěpán na *Mapě mého života* označil:

JAKÝ JSEM JÁ:

jsem kamarádský
doma pomáhám
jsem hodný
jsem upřímný
jsem šťastný
jsem nešikovný
lžu

OSOBY V MÉM ŽIVOTĚ:

máma
děda
babička
bratr
kamarádi
kamarád

OBLASTI MÉHO ŽIVOTA:

domov
zájmový kroužek
škola
venku

CO SE MI DĚJE:

bije mě (přítel mámy)
poroučí mi
musím hodně pracovat
nevím si rady

JAK SE Z TOHO CÍTÍM:

jsem smutný
trápím se
nikdo mi nerozumí

**KTERÁ Z OSOB V MÉM ŽIVOTĚ MI
MŮŽE POMOCI:**

máma
strýc (Petr, mámin bratr)
kamarád
spolužák

JAK SE CÍTÍM NYNÍ:

cítím se dobře
jsem šťastný
cítím úlevu

Obrázek č. 4 Mapa mého života "Štěpán" (Zdroj: zpracováno autorkou)

Rozhovor Kája

P: „Káji ahoj, já jsem teda dnes přišla za tebou, jak jsme se spolu domlouvali naposledy, jak sis chtěla taky vyzkoušet tu hru, stejně jako Štěpán.“

K: Poskakuje. „Hurá, budeme hrát hru, hurá. A kde ju budeme hrát?“

P: „No to já nevím, kde bys chtěla? Domluv se s maminkou, někde, kde máte stůl a kde budeme mít klid.“

K: „Máme jít do obývacího pokoje. Tady si to rozložte.“

P: Rozkládá hru. „Kájo, tohle je taková mapa života, tady jsou různé druhy kartiček, z kterých budeš vybírat. A napadá tě, co s nima uděláš, až je vybereš?“

K: „Přidělám je sem.“ Ukazuje na mapu.

P: „Výborně, přesně tak a víš kterou kartu kam dáš? Kam dáš třeba tuhle modrou?“

K: „No do toho modrého.“ P: „Bezvadný, teda tobě to jde. Tak se do toho dáme, Jsi připravena?“ K: „Jo.“

K: Ihned po rozložení karet bere kartu *Jsem smutný*. „Já už teď nejsem smutná, ale ve škole sem byla.“

P: „Jo a proč si byla smutná?“

K: „No, protože Tomáš mi řekl, Kájino bez tebe tady byl klid.“

P: „Tomáš říkal, že bez tebe by byl klid a ty si kvůli tomu smutná.“

K: „Jo.“ P: „Hm, to od něho nebylo hezký teda.“

P: „A jaká seš ještě Káji?“

K: „Veselá.“

P: „Veselá, výborně. Mám ti to číst?“ K: „Ne.“ Vybere kartu *doma pomáhám*.

P: „Doma pomáháš jo? A s čím?“ K: „S Janičkou.“ P: „Aha, to si teda šikovná. A ještě něco Káji vybereš?“

K: „No, ono to tady není.“ P: „Jo ták, tak jestli to tady není, tak tady máš prázdnou kartičku a můžeme to doplnit. Co bys tam chtěla doplnit?“

K: „Že se mnou nikdo nekámoší. Nemám žádný kamarády.“

P: „No vidíš, to mě tam chybí, tak to hned napravíme. A proč si myslíš Káji, že s tebou nikdo nekámoší?“

K: „Protože mám plešku.“ (Kája má krátký sestřih)

P: „Kvůli vlasům, že máš krátký?“ K: „Jo.“

P: „Tak třeba ti už mamka nechá dlouhý.“ K: „Jo nechá.“ P: „To je dobře, že?“

K: „Jo.“

P: „Káji ale nemáš plešku.“ K: „Mám.“ P: „Máš krátký vlasy, ne?“ K: „Hm.“

P: „Káji tak chceš ještě něco doplnit, jaká seš?“ K: „Ne.“

P: „Tak jdeme na další.“ K: „Na hnědou.“

P: „Na hnědou. Osoby v mém životě. Ted' tady vyber, kdo se vyskytuje v tvém životě. Koho máš.“

K: „Jako nejradší?“ P: „No, jaký lidi se tam vyskytují, koho máš tak celkově, jestli máš maminku, sourozence a tak, rozumíš tomu?“ K: „Jo ták, tak jo.“ Bere kartičky.

P: „Tak maminka, kdo dál, babička, děda, paráda.“

K: „A ještě tu kamarádku.“ P: „Tak jednu kamarádku máš, takže to není tak úplně pravda, že nemáš žádnou kamarádku.“

K: „Tak pár mám.“ P: „No tak to je fajn.“

P: „Mámu, mámu máš, super. Kdo další teda Káji? Kdo třeba s váma bydlí?“

K: „No strejda. Ale ten se brzo odstěhuje.“ P: „Aha, strejda se odstěhuje a jak to že se odstěhuje Káji?“ K: „Protože mamka ho vyhodí, protože mu mamka vzala kartu od něčeho.“

P: „Mamka vzala strejdovi kartu a ten se musí ted' odstěhovat?“

K: „Néé, strejda vzal mamce kartu od něčeho.“

P: „Aha, takže tam ted' dáváš strejdu Patrika. Co ještě tam dáváš? Kamaráda, paráda.“

K: „Ještě bráchu a ségru, tu dám k mamince. Tady není ale malá holka.“

P: „No Janička není tak velká holka, jak ta na tom obrázku, že, tak já hned napíšu na papírek, že nám tady chybí miminko na obrázku. Super postřeh Káji.“

K: „Já to ještě nemám plný a nevím, co tam mám dávat.“ P: „To nemusí být plný, může tam být i třeba jenom jedna karta, nebo žádná, víš? Tak jestli už jsou to všechny osoby tvoje, tak popojedem. Hnědý karty schováme....“

K: „Já už chcu jít na růžovou.“ P: „Ty bys chtěla jít na růžovou? Tobě se líbí, že?“

K: „Jo.“ P: „Já jsem se tě ani nezeptala, která z těch barviček se ti nejvíc líbí, tak ještě žes mi to řekla, si moc šikovná. A ještě nějaká se ti líbí?“

K: „Ta fialová.“

P: „Růžová a fialová, no, to sou moc hezký barvy. Ty se mi taky líbí. Budeme to dělat postupně, jo, k růžové dojdeme za chvíli.“

K: „Tak jo.“

P: „Tak tady máme oblasti života, to sou oblasti, místa, kde děti tráví čas.“

K: „A to jich je tak málo?“

P: „No, je jich málo, mě už víc nenapadlo míst, kde děti můžou trávit čas, tak třeba mi s tím zase pomůžeš. Napadá tě něco? Kde býváš často?“

K: „Často bývám na hřišti.“ P: „Na hřišti, výborně. A kde ještě býváš? Býváš ve škole?“

K: „Jo tam taky, ale ne ráda.“ Obě se zasmějí. P: „A co zájmovej kroužek, chodíš do nějakýho? Nebo k někomu na návštěvu...“

K: „Zájmovej kroužek ne, ale na návštěvy jo.“ P: „Na návštěvy jo? Tak to tam přilep. A ke komu chodíš na návštěvy? K: „K Pavlovi.“ P: „K Pavlovi? To je ten tvůj kamarád?“

K: „Jo.“ P: „Aha, tak jo. Tak jdeme na další oblast. Tady jsou takový věci napsaný, co se může dětem dít. Nemusí se to dít tobě, ale třeba jiným dětem, který budou tuhle hru hrát. Nemusí tady být nic, na té mapě, může zůstat prázdná, jo? Není to jen, co se ti děje, ale i to, co tě trápí, kvůli čemu si smutná. Káji mám ti to číst, co je tam napsaný?“ (hůře čte) K: „Jo.“

P: „Tak koukej, některý děti si ubližuju, to je tady ten obrázek, některým dětem zas třeba někdo ubližuje, u někoho doma není jídlo, tak má hlad.....“

K: „Brácha mi dal pěstí do nosu.“ P: „Brácha ti dal pěstí do nosu?“

K: „Jo, tekla mi krev. Takže toto.“ Dává kartičku Někdo mi ubližuje.

P: „Takže ti ubližuje, ten brácha.“ K: „Dneska mi hodil aktovkou.“

P: „Dneska ti hodil aktovkou? Tě tak zlobí?“ K: „Jo.“

K: Najde kartičku Osahává mě na intimních místech. „To mě osahával ten Frantín, předtím.“

P: „No, o tom už si mluvila, k tomu se nebudeme vracet, ne, jestli nechceš teda o tom ty teď mluvit.“

K: „Já už tam nechodím. Půjde do basy.“ P: „Půjde do basy, jo? Kdo říkal?“

K: „No když sme podali to trestní oznámení.“ P: „No, podali jste trestní oznámení, no.“

K: Bere kartičku Nemá mě rád, ráda. P: „Někdo tě nemá rád Káji?“

K: „Jo teta mě nemá ráda, já jsem ju prosila, jestli mě dá napít a od té doby mě nemá ráda.“

P: „Jo, tys ju prosila, jestli by ti dala napít a ona tě kvůli tomu nemá ráda.“

K: „Mám strach ze Štěpána. Tak si tam dám mám strach.“ P: „Tak jo, dej si to tam.“

K: „Tak to je všechno.“ P: „Tak to uklidíme, Káji, pomůžeš mi?“

K: „Nééé, mě se nechce, mě to nebaví to uklízet.“ P: „Tebe nebaví to uklízení těch karet?“

K: „Jo, já zatím vytáhnu ty fialový.“ P: „Tak jo.“

P: „Tak tady tím máš vyjádřit, jak se cítíš, když se dějou ty věci, cos označila v tom modrým. Jak se cítíš, když tě Štěpán bije?“

K: „Jsem smutná a mám z něj strach.“ Přidala kartičku Nikdo mi nerozumí.

K: „Někdy mám pocit, že nikdo nechápe, jak mi je.“ P: „Někdy máš takovej pocit, hm.“ K: „Ale to je málo kdy“ P: „Aha.“

P: „Tak se konečně dostáváme k té tvé růžové. Kdo ti pomůže, když tě Štěpán bije?“

K: „No mamka. A pak někdy Patrik. A děda taky, dá Štěpánovi na prdel. A babička.“

P: „Teda tolik lidí ti pomůže? Tak to je super. Káji a jak se teď cítíš, když si to tady všechno řekla?“

K: „Šťastně, že jsme to doplnili.“ P: Směje se „Šťastně, že jsme to doplnili? Tak to je paráda. Ještě cítíš úlevu, super. A je to všechno?“

K: „Jo. Je to hezký. Ukážeme to mámě.“

P: „Ukážeme to mámě, jasný. A bavilo tě to to Káji? Líbila se ti ta hra?“

K: „Jo, bavila mě. Je to dobrý.“

P: „Tak ti děkuji za spolupráci, si moc šikovná a bystrá slečna. Kdyby sis zas chtěla zahrát, tak pošli vzkaz po mamince, jo?“

K: „Jo. Mamííí, pojed' se podívat, jak jsem to doplnila.“

Práce s kartami - délka 15:00 min

Kája na *Mapě mého života* označila:

JAKÁ JSEM JÁ:

doma pomáhám
jsem smutná
jsem šťastná
nikdo se mnou nekámoší

OSOBY V MÉM ŽIVOTĚ:

máma
děda
babička
strýc
bratr
kamarádka
kamarád

OBLASTI MÉHO ŽIVOTA:

doma
u někoho
škola
venku

CO SE MI DĚJE:

ubližuje mi (Štěpán)
bije mě (Štěpán)
nadává mi (Štěpán)
mám strach (ze Štěpána)
nemá mě ráda (teta)

JAK SE Z TOHO CÍTÍM:

jsem smutná
trápím se
nikdo mi nerozumí

**KTERÁ Z OSOB V MÉM ŽIVOTĚ MI
MŮŽE POMOCI:**

máma
strýc (Patrik)
babička
děda

JAK SE CÍTÍM NYNÍ:

cítím se dobře
jsem šťastná
cítím úlevu

Obrázek č. 5 Mapa mého života "Kája" (Zdroj: zpracováno autorkou)

Zpracování získaných údajů

Obrázkový komunikační systém byl ověřen v praxi pomocí metody rozhovoru. Během tohoto ověřování bylo zjištěno, že dětem se líbilo barevné provedení systému, rozhovor braly spíše jako hru, kterou si chtěly zahrát. Oba rozhovory nebyly časově náročné, 16:35 min a 15:00 min, děti po celou dobu rozhovoru plně udržovaly pozornost. Kája doplnila chybějící údaje - v oblasti Jaký jsem já doplnila Nikdo se mnou „nekámoší“ a v oblasti Osoby v mém životě poznamenala, že jí chybí obrázek miminka – sestřičky. Dále upozornila na chybějící slovo na mapě života – Jaká. (Bylo uvedeno pouze Jaký).

Z rozhovoru č. 1 mimo jiné vyplynulo, že Štěpán se vnímá spíše pozitivně, je zdravě sebekritický. Volný čas tráví venku nebo v NZDM. Vadí mu fyzické tresty ze strany přítele matky a nemá rád svoji sestru. Štěpán vyhodnotil, že v jeho situaci mu může pomoci hlavně maminka, což při bližším prozkoumávání v rodině bylo potvrzeno. V rodině byla provedena na základě zjištěných údajů intervence, kdy s matkou bylo konzultováno nalezení vhodnějšího řešení při Štěpánově nedodržování

pravidel. Vzhledem k tomu, že fyzické tresty Štěpána byly za pozdní příchody domů a sociální pracovníci bylo zjištěno, že Štěpán nemá hodinky, matka synovi hodinky pořídila.

Z rozhovoru č. 2 vyplynulo, že s Kájou nikdo nekamarádí, z čehož je smutná, domnívá se, že je to způsobeno jejím vzhledem. Čas tráví u kamarádů doma nebo na hřišti. Trápí ji chování jejího bratra k ní, zdá se tím být zahlcena. Uvědomuje si, že s touto situací jí pomůže maminka a další lidé. V rodině provedena intervence, s matkou dohodnuto, že rodina podstoupí terapii VTI pro celkové zlepšení komunikace mezi matkou a dětmi a mezi dětmi navzájem, pro posílení vzájemných vztahů.

System se pro práci s dětmi osvědčil jako vhodný pro svoji časovou nenáročnost a srozumitelnost. Děti na první pohled zaujalo barevné provedení systému, ocenily možnost moci se systémem samy manipulovat, bez zásahu dospělé osoby. Díky jednoduchosti práce s kartičkami nebylo nutné dětem příliš vysvětlovat postup práce, děti mohly samy přijít na to, jak se se systémem pracuje, což posílilo jejich sebevědomí. Děti pracovaly rychle, soustředěně, jejich pozornost byla stále zaměřena na hru s kartami. Délka obou rozhovorů byla cca 15 minut, což je doba právě vzhledem k zmíněné pozornosti, přijatelná pro práci s dětmi. Na dětech během práce s komunikačním systémem byla patrna uvolněnost, hravost a dobrá nálada.

SHRNUTÍ

Čtvrtá část je částí empirickou, jejímž hlavním cílem bylo vytvoření metodiky pro vedení rozhovoru s ohroženým dítětem. Tato metodika byla vytvořena na základě zkušeností z praxe i odborných poznatků. Splněny byly i cíle dílčí a to vytvoření obrázkového systému pro podporu vedení rozhovoru a jeho ověření v praxi. Obrázkový systém je zde popsán. Na závěr jsou zde uvedeny rozhovory s dětmi, které byly vedeny s podporou vytvořeného obrázkového systému. System byl vyhodnocen jako vhodný pro práci s dětmi, časově nenáročný a srozumitelný. Stal se nedělitelnou součástí práce zaměstnanců FOD Zábřeh a ulehčuje jim jejich nelehké pracovní povinnosti. O komunikační obrázkový systém již projevíly zájem kolegyně z ostatních poboček FOD i z dalších organizací pracujících s dětmi.

ZÁVĚR

Hlavní cíl i dílčí cíle byly naplněny. V teoretické části jsem poukázala na formy týrání a zneužívání dětí, zmínila úlohu sociálního pracovníka při řešení syndromu CAN, neopomněla jsem zmínit důležitou roli interdisciplinární spolupráce, při výše zmíněném řešení syndromu CAN. Seznámila jsem čtenáře s organizací Fondu ohrožených dětí a se způsoby práce s touto cílovou skupinou a zmínila jsem některé odborné metody práce s dětmi. Nejvíce jsem se věnovala metodě rozhovoru.

V empirické části jsem vypracovala metodiku vedení rozhovoru s ohroženým dítětem, vytvořila jsem komunikační obrázkový systém a tento systém jsem ověřila v praxi. Pro snadnější pochopení situace ohroženého dítěte jsem vypracovala kazuistiku dětí, se kterými byl veden rozhovor. Naplnit cíle se podařilo díky poznatkům z praxe sociální pracovnice a díky znalostem a zkušenostem z praxe odborníků zabývajících se zmiňovanými tématy. Během nesčetných rozhovorů s dětmi, které jsem za svoji tříletou praxi u FOD uskutečnila a také s dětmi svými, kterým jsem dvanáct let matkou, se mi podařilo nashromáždit údaje o problémech, které děti obvykle trápí. Předpokládám však, že jsem se nesetkala se všemi strastmi, které mohou zatěžovat psychiku dítěte, proto je systém vytvořen jako variabilní s možností doplňování kartiček s obrázky. Při ověřování efektivity systému pomocí rozhovorů s dětmi bylo zjištěno, že tato komunikační pomůcka je pro děti snadno srozumitelná, práce s ní není zdlouhavá a zábavnou formou jsou zjišťovány potřebné informace o životě dítěte. Tento systém se stal významným pomocníkem při naší práci na pobočce FOD Zábřeh, kdy se téměř denně setkáváme s dětmi, které na sobě nesou těžká břemena svých osudů, s dětmi, které jsou zraněné a bezmocné, s dětmi, které již možná ztratily naději v lepší život. Díky barevným obrázkům šetrně zjišťujeme, co děti trápí, lépe pronikneme do složitých, rodinných systémů a vazeb a můžeme tak lépe pomoci nejen dětem, ale i celým rodinám.

Vytvořená metodika spolu s OKS bude předána všem pobočkám FOD a přispěje tak ke zkvalitnění služeb organizace a zároveň ulehčí zaměstnancům FOD jejich nelehké pracovní povinnosti. Práce sociálních pracovníků a pracovníků je náročná jako každé jiné povolání, které představuje každodenní, úzký kontakt s lidmi. Co vnímám já na sociální práci jako obtížné je právě tento úzký kontakt s dětmi a dospělými, nahlédnutí pod povrch jejich životů, seznamování se s těžkými osudy lidí, kteří za sebou táhnou kouli na noze v podobě bolestivých zkušeností. Téměř přímou

účast na krutostech a zákeřnostech, kterých je lidský jedinec schopen. Je nesmírně obtížné neklesat po vyslechnutí zraňujících příběhů na mysli a nepodlehnout smutku a beznaději, udržet si optimismus a naději v lepší zítřky a tímto optimismem a nadějí nakazit i své klienty. Musím zde vyslovit obdiv všem lidem, kteří pracují v sociální sféře a zároveň většině svých klientů, kteří se dokázali přenést přes nepřízeň osudu s statečně s ním bojují.

Obrázkový systém *Mapa mého života* plánuji nabídnout organizacím, pracujícím s dětmi. Pro snadnější dostupnost systému, vidím jako možnost OKS vytvořit jako aplikaci do tabletu nebo do PC, což je však finančně nákladné. Je potřeba vypracovat projekt a získat finanční prostředky, což plánuji v blízké budoucnosti. Takto zpracovaný OKS bude lépe přenosný a dostupný pro všechny organizace, které s dětmi pracují.

Dítě je snadným terčem psychicky nevyrovnaných lidí pro svoji křehkost, naivitu, pro neutišitelnou touhu po lásce a pochopení. Ublížení dítěti má vliv na jeho fyzický, duševní a sociální vývoj, je nemorální a nejen proto je velmi důležité takovému chování vůči dítěti vždy zabránit. Tento systém vznikl proto, aby pomáhal v situacích, kdy není dětem dobře, jsou nešťastné a zoufalé. Přeji si, aby takových situací bylo co nejméně, aby všechny děti na světě našly milující a chápající náruč ve svých domovech, podporu a povzbuzení u svých rodičů, aby je rodiče milovaly takové, jaké jsou, bez podmínek a naplno, aby dětem nikdo neublížoval a netrápil je. Jsem si vědoma jistě naivity a nemožnosti splnění tohoto přání, přesto v něj nepřestanu věřit a doufat.

Jako společnost jsme se už zřejmě naučili přijímat existenci zneužívání a týrání dětí, domnívám se však, že bychom se potřebovali naučit lidem páchajícím zlo na dětech odpouštět a pochopit jejich chování, i když je ve většině případů nelidské, nepochopitelné a takové odpuštění je bolestivé a těžké. I přesto si myslím, že vidět za tvářemi tyranů dětí, kterým bylo také ublíženo, je cesta k nápravě, měli bychom se snažit pomoci i těmto zraněným "dětem". Pouze tak je možné zabránit dalšímu pokračování závadných vzorců chování, přenosu zla na další generace. Být s rodiči je pro dítě tak důležité, že ve velikosti svého srdce a ducha je schopno jim odpustit cokoliv, vydržet jakoukoliv bolest. Pokud chceme pomoci dítěti, musíme pomoci jeho rodičům. A abychom pomohli nejen těmto rodinám a dětem, ale celému světu zbavit se negativních energií, začněme u sebe a svých blízkých. Milujme sami sebe, milujme své blízké, odpuťme vše, co nám kdy ublížilo, nesudme a nehodnoťme. Berme sami

sebe jako ostatní, nikdo není míň a nikdo není víc než jsme my. Jsme si všichni rovni.
A jsme všichni hodni lásky.

SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ

Knihy

BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-807-3673-925.

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 360 s. ISBN 978-807-3676-704.

. Vyd. 1. Praha: Grada Pub., 1995, 245 s. ISBN 80-716-9192-5.

), sv. 9. ISBN 80-858-5010-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-736-7040-2.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KONEČNÁ, Zdeňka. *Základy komunikace*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 151 s. ISBN 978-80-214-3891-0.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 6., V Portálu 5. vyd. Praha: Portál, 2011, 147 s. ISBN 978-80-7367-922-4.

KREJČÍŘOVÁ, Dana a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vyd. 2. Editor Mojmír Svoboda. Praha: Portál, 2009, 791 s. ISBN 978-807-3675-660.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1988, 235 s. Členská knižnice (Svoboda).

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008, 380 s. ISBN 978-807-3675-028.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 325 s. ISBN 978-80-247-2339-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.

PELZER, David J. *Dítě zvané "To"*. 1. vyd. Překlad Ivan Ryčovský. V Praze: Columbus, 1999, 108 s. ISBN 80-724-9004-4.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999, 186 s. ISBN 80-861-0321-8.

ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, c2006, 603 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1049-8.

SATIR, Virginia. *Kniha o rodině*. Překlad Jindřiška Šolcová, Vlasta Lišková. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901-3250-2.

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, 47 s. ISBN 80-708-3495-1.

SVOBODA, Mojmír. *Psychologická diagnostika dospělých*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1999, 342 s. ISBN 80-717-8327-7.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk a Václav MERTIN. *Hry pomáhají s problémy: hry a hrátky pro rodiče a dítě*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2012, 159 s. ISBN 978-802-6200-536.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 322 s. ISBN 978-80-247-2614-4.

WATZLAWICK, Paul. *Pragmatika lidské komunikace. Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 1. vyd. Hradec Králové, 1999, 243 s. ISBN 80-860-8804-9.

Legislativa

Sdělení č. 104/1991 Sb. ze dne 20. listopadu 1989 o sjednání Úmluvy o právech dítěte, částka 022.

Dostupné z: <http://www.esipa.cz/sbirka/sbsrv.dll/sb?CP=1991s104&DR=SB>

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí. (*Zákon o sociálně právní ochraně dětí*). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. (*Zákon o sociálních službách*). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: http://www.sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf

ČESKO. Zákon č. 273/2008 ze dne 17. července 2008 o Policii České republiky. (*Zákon o Policii České republiky*). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 91, s. 4086-4087. Dostupný také z <http://www.policie.cz/soubor/zakon-o-policii-cr-273-2008-sb.aspx>

ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. (*Trestní zákoník*). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464. Dostupný také z: <http://www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>

ČESKO. Zákon č. 89/2012 ze dne 3.2. 2012 občanský zákoník, (*Občanský zákoník*) In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1121 – 1123. Dostupný také z: <http://www.tzb-info.cz/pravni-predpisy/zakon-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik>

Jiné zdroje:

Interní materiál FOD Zábřeh, vydán duben 2013, schválen květen 2013.

Informační leták FOD, Interní materiál Zábřeh vydán červen 2013, schválen červen 2013.

Organizační schéma, Interní předpis č.12, Zábřeh, 2013.

Rozhodnutí MPSV o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany, Interní materiál, Praha, 2001.

Rozhodnutí MPSV o registraci sociálních služeb ze dne 5.12.2007. Interní materiál, Praha, 2007.

Stanovy FOD, Interní materiál, Praha, 2004.

Periodika

HALFAROVÁ, Hana a Peter PÖTHE. *Vedení rozhovoru při verifikaci sexuálního zneužití dítěte*. Česká a slovenská psychiatrie: časopis České psychiatrické společnosti a Slovenskej psychiatrickej spoločnosti. 1999, Roč. 95, č. 1, s. 21-30. ISSN: 1212-0383.

MARKOVÁ, Kamila a Martina JEDLINSKÁ. *Autismus - výměnný obrázkový komunikační systém*. Profese on-line. duben 2012, Roč. V, č. 1. ISSN 1803-4330. Dostupné z: <http://profeseonline.upol.cz/autismus-vymenny-obrazkovy-komunikacni-system/>

SOBOTKOVÁ, Irena. *Odolnost rodiny není samozřejmostí*. Psychologie dnes. Portál, leden 2003, Roč. 9, č. 1.

Sborníky

PÖTHE, Petr. Teorie vazby a prevence týrání a zanedbávání dětí. In HRADILKOVÁ, T. Raný vývoj dítěte a možnosti rané intervence. Praha : Futurum, 2001. Dostupné online.

PÖTHE, Peter. *Hranice krizové intervence*. [online]. [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: <http://www.dr-pothe.com/hranice-krizove-intervence/>

Slovníky

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

Velký sociologický slovník: I. svazek A-O. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.

Studijní materiály

BEAUFORTOVÁ, Kateřina. *Videorénink interakcí, základy metody a její využití: rozšířená verze textu kapitoly v učebnici Metody a řízení sociální práce*. SPIN Praha, 2002.

Internetové zdroje

Dětské krizové centrum [online]. [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: <http://www.ditekrize.cz/detske-krizove-centrum-1>

Fond ohrožených dětí: *o Fod*. [online]. [cit. 2013-10-29]. Dostupné z: www.fod.cz

Policie České republiky [online]. 2010 [cit. 2013-12-06]. Dostupné z:

<http://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>,

<http://www.policie.cz/clanek/vyslechove-mistnosti.aspx>

Zahraniční zdroje

The Telegraph. In: *Whats the diference between these two brains* [online]. [cit. 2014-01-08]. Dostupné z:

http://www.telegraph.co.uk/health/children_shealth/9637682/Whats-the-difference-between-these-two-brains.html

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

SPOD	Sociálně právní ochrana dětí
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
FOD	Fond ohrožených dětí
DKC	Dětské krizové centrum
AD	Azylový dům
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
SASRD	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ČR	Česká republika
OKS	Obrázkový komunikační systém

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 Mapa poboček FOD	28
Obr. č. 2 Mapa Klokánků FOD	28
Obr. č. 3 Jája a Pája	45
Obr. č. 4 Mapa mého života "Štěpán"	57
Obr. č. 5 Mapa mého života "Kája"	63

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma č. 1 Syndrom CAN	13
Schéma č. 2 Interdisciplinární spolupráce	23
Schéma č. 3 Komunikace	36

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: **Článek o vlivu zanedbávání dítěte na vývoj jeho mozku**

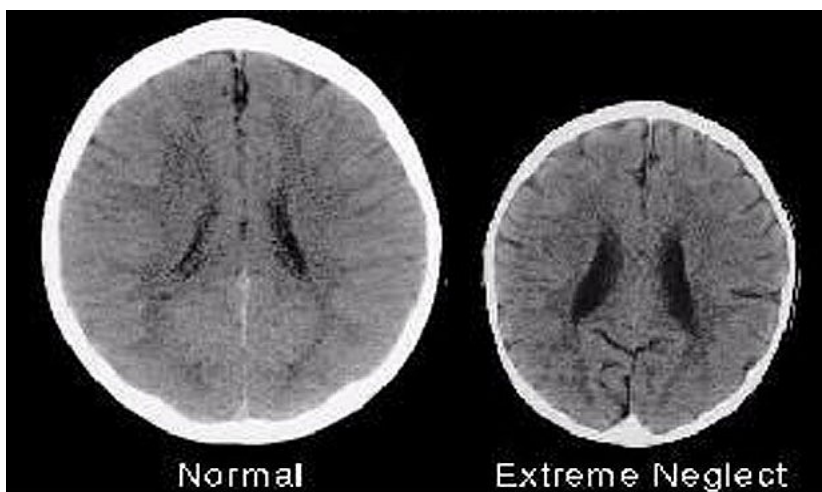
Příloha č. 2: **Komunikační obrázkový systém – *Mapa mého života***

Příloha č. 3: **Kazuistiky**

PŘÍLOHA č. 1

Profesor Allan Schore z UCLA (Californské univerzity) přišel se svým týmem neurologů na to, že děti, které je zanedbáváno svými rodiči (zejména matkou) se hůře a pomaleji vyvíjí mozek. Na obrázku č. 1 můžeme vidět, že u mozku vpravo chybí základní části, které jsou u mozku na obrázku vlevo plně vyvinuté. Odmítanému dítěti, kterému není v dostatečné míře poskytována láska kvůli nevyvinutým či chybějícím částem mozku v dospělosti hrozí sklon ke kriminální činnosti, nezaměstnanosti či sociální nepřizpůsobivosti. S tímto lze ale něco dělat, a to, že matky by byly dostatečně vzdělávány tak, aby nedocházelo k zanedbávání jejich dětí. Matky by jednou týdně navštěvovaly řádové sestry, které by jim ukázaly co a jak v péči o děti. Zastánci tvrdí, že jde o přístup, který může do budoucna změnit společnost, ale ve vládě o zavedení podobných kontrol nemají zájem.

http://www.telegraph.co.uk/health/children_shealth/9637682/Whats-the-difference-between-these-two-brains.html

Obrázek: Vliv zanedbávání na vývoj mozku (Zdroj: www.telegraph.co.uk)

PŘÍLOHA č. 2

KOMUNIKAČNÍ OBRÁZKOVÝ SYSTÉM – Mapa mého života

Oblast žlutá – Jaký jsem já (verze pro děvčata – jaká jsem já)+ oblíbená, veselá atd.

						
JSEM OSAMĚLÝ	LŽU	JSEM HODNÝ	JSEM KAMARÁDSKÝ	JSEM UPŘÍMNÝ	JSEM VESELÝ	JSEM OBLIBENÝ
						
MÁM STRACH	NEJSEM HODNÝ	ZLOBÍM	NEMÁM ŽÁDNOU	DOMA POMÁHÁM	JSEM NEŠIKOVNÝ	NIC SE MI NEDAŘÍ
CENU						
						
NIKDO MI NEROZUMÍ	ZA VŠECHNO MŮŽU JÁ	JSEM HORŠÍ NEŽ OSTATNÍ	UBLIŽUJI SI	CÍTÍM ÚLEVVU		
						
NĚKDO JINÝ	NIKDO	JSEM ŠTĚSTNÝ	JSEM SMUTNÝ	JSEM NEŠTĚSTNÝ		

Oblast hnědá – Osoby v mém životě

NEVLASTNÍ MÁMA

NEVLASTNÍ TÁTA

PŘÍTELKYNĚ OTCE PŘÍTEL MATKY

TRENÉRKA

TRENÉR

MÁMA

TÁTA

SESTRY

SPOLUŽÁK

NĚCO JINÉHO, DOPLŇ:

BABIČKA

DĚDA

SESTRA, BRATR

UČITELKA, UČITEL

BRATŘI

TETA

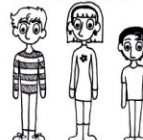
STRÝC

NEVLASTNÍ OTEC

VRSTEVNÍCI, DĚTI

SOUROZENCI

SOCIÁLNÍ PRACOVNICE

KAMARÁDKA

KAMARÁD

ZNÁMÝ

KAMARÁD
KAMARÁDKA

PAN DOKTOR

KAMARÁDKA

KAMARÁD

KAMARÁDKA

KAMARÁDI

KAMARÁDKA
KAMARÁDKY

SESTŘENICE

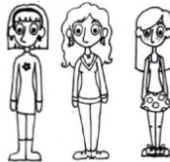
SOC. PRACOVNÍK

PAN FARÁŘ

KAMARÁDKY

PANÍ DOKTORKA KAMARÁD

NĚCO JINÉHO, ZNÁMÁ
DOPLŇ:

BRATRANEC

Oblast zelená – Oblasti mého života

U BABIČKY

U NĚKOHU JINÉHO DOMA

VENKU

VENKU S KAMARÁDY

U KAMARÁDA DOMA

JINDE

DOMA

ŠKOLA

HŘIŠTĚ

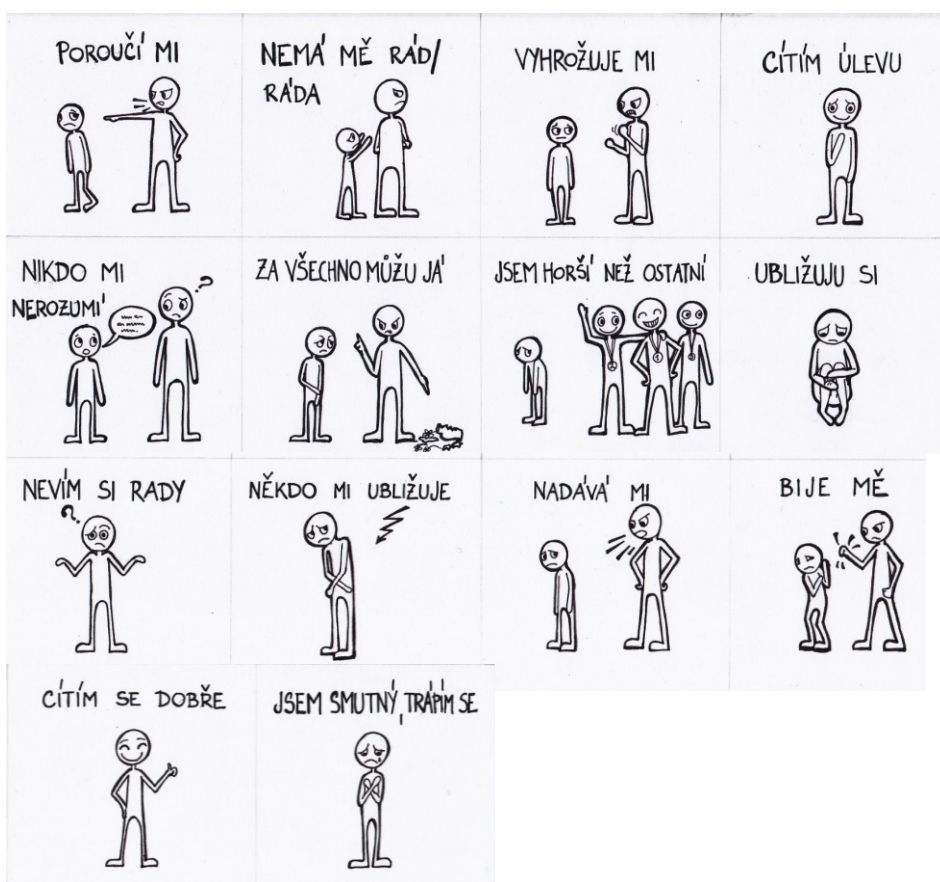

ZÁJMOVÝ KROUŽEK

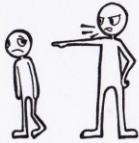

Oblast modrá – Co se mi děje

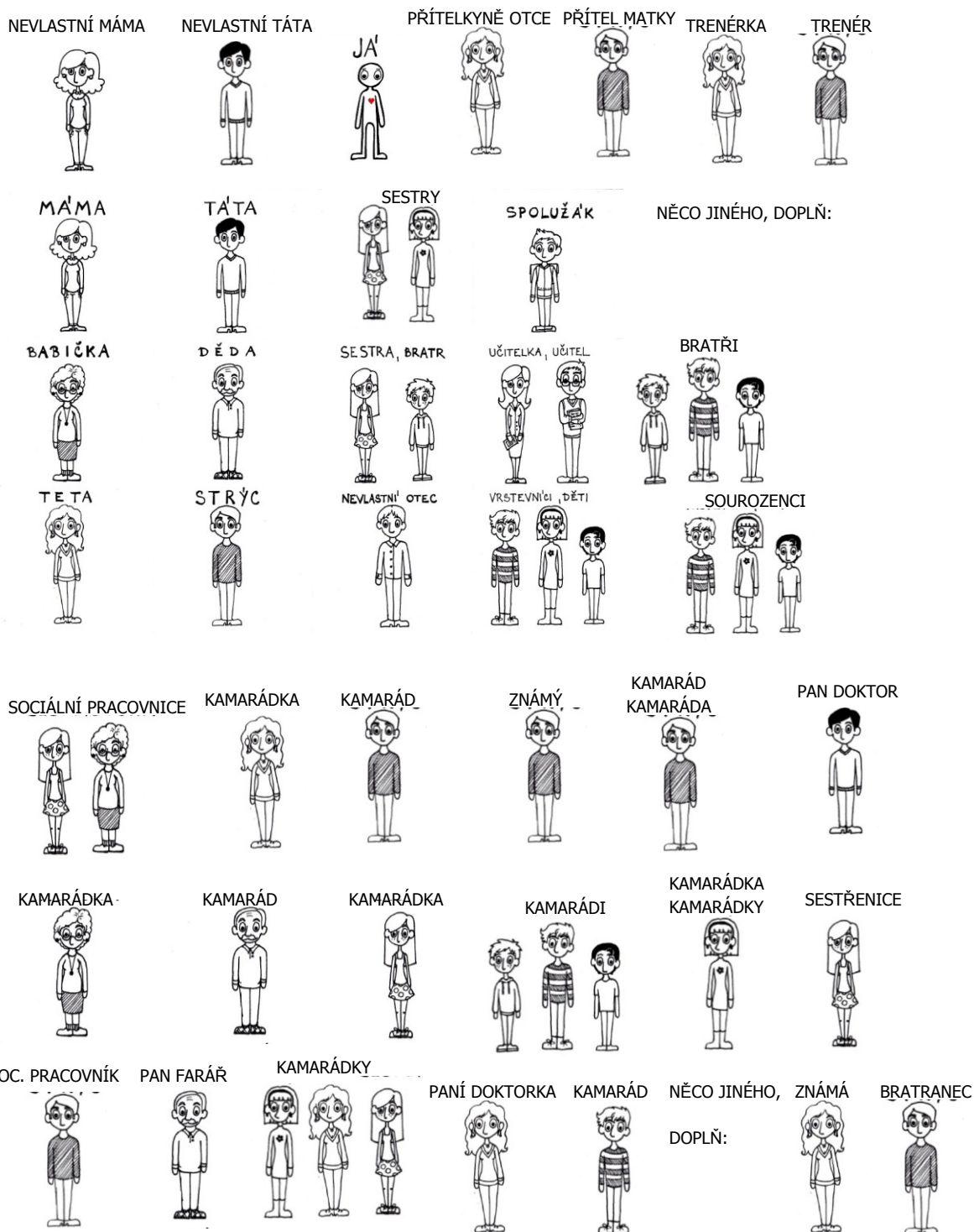
NĚCO JINÉHO,
DOPLŇ:

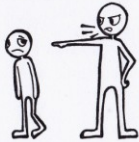

Oblast fialová – Jak se z toho cítím

<p>JSEM OSAMĚLÝ</p> 	<p>JSEM ÚSPĚŠNÝ</p> 	<p>CÍTÍM SE NEMILOVANÝ</p> 	<p>MÁM HLAD</p> 	<p>MÁM STRACH</p>
<p>POROUČÍ MI</p> 	<p>NEMÁ MĚ RÁD/ RÁDA</p> 	<p>VYHROŽUJE MI</p> 	<p>CÍTÍM ÚLEVU</p> 	<p>NĚCO JINÉHO, DOPLŇ:</p>
<p>NIKDO MI NEROZUMÍ</p> 	<p>ZA VŠECHNO MŮŽU JA!</p> 	<p>JSEM HORŠÍ NEŽ OSTATNÍ</p> 	<p>UBLIŽUJU SI</p> 	<p>MÁM STRACH MLUVIT O TOM, CO MĚ TRÁPÍ</p>
<p>CÍTÍM SE DOBŘE</p> 	<p>JSEM SMUTNÝ, TRÁPÍM SE</p> 	<p>JSEM NEŠTASTNÝ</p> 	<p>JSEM ŠTASTNÝ</p> 	<p>JSEM SMUTNÝ</p>

Oblast tmavě růžová – Která z osob v mém životě mi může pomoci

Oblast oranžová – Jak se cítím nyní, po sdělení svého trápení

JSEM OSAMĚLÝ 	JSEM ÚSPĚŠNÝ 	CÍTÍM SE NEMILOVANÝ 	MÁM HLAD 	MÁM STRACH
POROUČÍ MI 	NEMÁ MĚ RÁD/ RÁDA 	VYHROŽUJE MI 	CÍTÍM ÚLEVU 	BOJÍM SE TOHO, CO BUDE
NIKDO MI NEROZUMÍ 	ZA VŠECHNO MŮŽU JA 	JSEM HORŠÍ NEŽ OSTATNÍ 	UBLIŽUJU SI 	MÁM STRACH MLUVIT O TOM, CO MĚ TRÁPÍ
CÍTÍM SE DOBRĚ 	JSEM SMUTNÝ, TRÁPÍM SE 	JSEM NEŠTASTNÝ 	JSEM ŠTASTNÝ 	JSEM SMUTNÝ
CÍTÍM SE LÉPE 				

PŘÍLOHA č. 3 - kazuistiky

Kazuistika č. 1 – Pavlína, 17 let

Pavlína vyrůstala v úplné rodině. Je uzavřená, plachá, nekomunikuje. Byla přivedena výchovnou poradkyní na pobočku FOD s problémem, se kterým se snaží svěřit již téměř rok, výchovné poradkyni se však nepodařilo zjistit, co dívku trápí. Dívka o problému nechce mluvit, píše vzkazy na papír v tom smyslu, že se moc omlouvá, ale že se svěřit nedokáže.

Osobní anamnéza

Matka v době těhotenství s Pavlínou kouřila a požívala alkoholické nápoje. Porod byl předčasný v 38 týdnu těhotenství, záhlavím. Porodní váha 2700 g, délka 48 cm. Kojení 6 dní. V předškolním roku prodělána běžná dětská onemocnění, vzhledem k zanedbávání péče nastalo opoždění ve vývoji. Pavlína je uzavřená, plachá, jakmile k někomu získá důvěru, ihned se na něj citově naváže, její projevy náklonnosti zacházejí do krajností, jako je pronásledování, neustálé kontaktování pomocí sms zpráv, E-mailů, dopisů.

Rodinná anamnéza

Pavlína vyrůstala v úplné rodině, má mladší sestru, matku a nevlastního otce, který ji i sestru adoptoval. Biologický otec neprojevil o výchovu dcery zájem. Nevlastní otec měl v rodině hlavní slovo. O Věrku se matka nezajímala, nekomunikovala s ní. Zajímal ji pouze vztah s manželem. Vztah mezi matkou a dcerou, pokud byl někdy navázán, musel být hrubým způsobem narušen. Prarodiče matky ani otce nebyli s Věrkou v kontaktu.

Školní anamnéza

Pavlína navštěvovala MŠ od 5 let, školní docházka byla pro její opoždění ve vývoji odložena. Tempo v běžné základní škole bylo pro ni vysoké, přeložena ve třetím ročníku na školu speciální. I zde studijní problémy, devátou třídu ukončovala v 16 letech. Následné studium na speciálním učilišti, učební obor kuchař-číšník. Ve škole nejsou výraznější problémy, Pavlína má jednoho kamaráda, na kterého je fixovaná.

Sociální anamnéza

Matka zanedbávala péči o Pavlínu od jejího narození. Neprojevovala dceři dostatek lásky a citů, je pochybnost, zda měla Pavlína ve svém ranném věku mateřskou figuru (attachment figuru). Vzhledem k zanedbávání ranném věku značné opoždění ve vývoji, studijní schopnosti zhoršené. V pozdějším věku si Pavlína více uvědomovala chybějící vztah mezi ní a matkou. Tento vztah se snažila nahradit vztahy s třídními učitelkami a podobně. V sedmnácti letech se Pavlína svěřila, že ji její nevlastní otec sexuálně obtěžuje. Pro její uzavřenost a zhoršenou komunikační schopnost se s touto záležitostí svěřila až po roce pracovníci FOD. Byla na vlastní žádost umístěna v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde strávila rok a půl. Matka na dceru zanevřela, přestala s ní komunikovat. Rodina se rozpadla. Sestra Pavlíniny byla po půl roce také umístěna do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, otec se odstěhoval do Prahy, matka bydlí u známých. Pavlína cítí vinu za rozpad rodiny, matce psala ze zařízení omluvné dopisy, kde se omlouvala, že se se svým problémem svěřila, že nemlčela. Nikdy však nevzala svá tvrzení zpět. Matka zareagovala na dopisy dcery po dvou letech se začala se s dcerou vídat jednou za tři měsíce. Pavlína je nyní umístěna v DD. Stále studuje na speciálním učilišti, učební obor kuchař-číšník.

Sociální diagnóza

Vzhledem k událostem, kterým Pavlína musela čelit doporučena psychoterapie, zaměřená na posílení sebevědomí a na zbavení se viny. Dále doporučena rodinná terapie matce a oběma sestrám na posílení vztahů mezi sestrami a mezi matkou a dcerami. V Pavlínině případě by bylo dobré zařadit ji do programu Charity nebo jiné organizace – Začleňování se do společnosti, nebo jí nabídnout komunitní skupinu – pro oběti sexuálního zneužívání a podobně. Pro Pavlínu by bylo přínosné, kdyby navázala více přátelských vztahů.

Kazuistika č. 2 – Štěpán, 8 let

Štěpán vyrůstá v neúplné rodině, výchovu zajišťuje matka s novým přítelem. Pro Štěpána jsou typické pozdní příchody domů, byl nezvěstný a hledaný policií, nevrátil se domů a noc strávil v bytě cizího muže. Navštěvoval domácnost dalších dvou mužů, kde podle výpovědí dalších dětí docházelo k jejich zneužívání. Děti mimo jiné dostávaly za přivedení kamarádů peníze, mohly hrát hry na počítači, byl jim půjčován mobilní telefon. Štěpán nikdy nesdělil, co se v obou bytech odehrávalo.

Osobní anamnéza

Těhotenství matky probíhalo v pořádku, během těhotenství matka kouřila zhruba 20 cigaret denně. Štěpán se narodil spontánně, ve 40 týdnu těhotenství, porodní hmotnost 2260 g, délka 49 cm. Kojen půl roku. Běžná dětská onemocnění. Matka se Štěpánem pravidelně navštěvuje dětskou lékařku.

Rodinná anamnéza

Štěpán se narodil jako nejstarší ze čtyř dětí, mladší sestra se narodila ve stejném roce jako Štěpán, Štěpán začátkem roku, sestra koncem roku 2006. Druhá sestra se narodila v závěru roku 2007. Výchovu této dcery přenechala matka v roce 2011 otci. S dcerou se matka ani sourozenci nestýkají. Nejmladší sestra se narodila na podzim roku 2012 – matka dítě chtěla dát k adopci, po porodu se rozhodla dítě si ponechat. Každé z dětí má jiného otce.

Rodiče pocházejí ze sociálně slabých rodin. Otec Štěpána se na výchově nepodílí. Matka není vdaná, dochází k častému střídání partnerů. Matka žije momentálně s novým přítelem, se kterým čeká dítě, porod by měl proběhnout koncem roku. Matka pracuje v nočních hodinách a v dopoledních hodinách spí. Přítel matky zavedl v rodině nová výchovná opatření – děti mají řád a povinnosti.

Od narození Štěpána se rodina několikrát stěhovala, od srpna 2012 do současnosti žije rodina v bytě panelového typu.

Prarodiče ze strany matky se částečně podílejí na výchově Štěpána, v minulosti při výchově uplatňovali ve vysoké míře fyzické tresty. Oba prarodiče užívají alkoholické nápoje, jsou nezaměstnaní. Od roku 2012 do ledna 2014 žili s dětmi a s matkou ve společné domácnosti. Štěpána vyzdvihují jako prvorozeného nad jeho

sestry. V období, kdy děti vychovávali převážně oni, platily pro Štěpána mírnější pravidla než pro jeho sestru. Štěpán sestru bije a ponižuje ji.

Školní anamnéza

Štěpán spolu s mladší sestrou byl třikrát umístěn v zařízení vyžadující okamžitou pomoc a to v období od října 2007 do listopadu 2007, v listopadu 2011 do prosince 2011 a od února 2012 do června 2012. Štěpán navštěvoval MŠ rok před nástupem na ZŠ. V prvním roce docházky do ZŠ byl Štěpán šikanován chlapci ze staršího ročníku. Následující rok se rodina přemístila do nového bydliště, kde Štěpán znovu nastoupil do prvního ročníku spolu se svojí sestrou. Ve škole byl uzavřený, nechtěl plnit domácí úkoly, v tělocviku odmítal cvičit. Časté konflikty s dětmi i se sestrou, vyhrůžky zabitím, spolužáka chtěl napadnout s nůžkami v ruce. Vzhledem k vysokému počtu žáků ve třídě a nemožnosti získat pro chlapce asistenta bylo matce doporučeno, aby Štěpána přeložila do speciální školy. Štěpán přestoupil do speciální školy. Zde je spokojený, má výborný prospěch.

Sociální anamnéza

Štěpán s mladší sestrou byly třikrát umístěni v zařízení vyžadující okamžitou pomoc a to v období od října 2007 do listopadu 2007, v listopadu 2011 do prosince 2011 a od února 2012 do června 2012. Od roku 2006 rodina spolupracuje s FOD. Štěpán se poté fixoval na matku. Štěpán je uzavřený, při kontaktu s novými lidmi neudrží oční kontakt, neodpovídá na otázky. Tráví většinu času venku, kamarádí s dospělými muži, kteří mu slibují věci, po kterých Štěpán touží. Navštěvoval domácnost dvou mužů v místě bydliště, kam přivedl za finanční obnos svoji mladší sestru. S matkou Štěpán komunikuje jen o provozních záležitostech, vztah je narušen.

Při jednom z mnoha pobytů venku odešel bez vědomí matky pěšky s jedním dospělým kamarádem do města vzdáleného 15km. Přespali u jiného kamaráda, kde je ráno našla policie. Štěpán k této události nesdělil žádné informace, tvrdí, že si nic nepamatuje, sdělil pouze, že chtěl jít domů, kamarád ho však pomocí násilí do bytu odtáhl. Dle slov matky Štěpán neposlouchá, nevrací se domů včas, při každém pozdním příchodu je fyzicky potrestán přítelem matky. Štěpán je velmi uzavřený, špatně snáší fyzické tresty, v minulosti řešeno pracovníci FOD s dědou Štěpána, aby

chlapcovi výchovné problémy řešil jinou cestou. Od té doby se chování Štěpána ustálilo. Nyní je jeho chování opět alarmující.

Sociální diagnóza

Vzhledem ke skutečnosti, že Štěpánovy pozdní příchody domů a sdružování se s nevhodnými lidmi může být způsobeno přístupem přítele matky a to užíváním fyzických trestů, což se již v minulosti potvrdilo, je nezbytné od těchto trestů ustoupit a řešit výchovné situace jinak. Dále by bylo vhodné, aby matka trávila se Štěpánem více času a projevovala mu více lásky a porozumění. Doporučena terapie pomocí metody VTI pro znovunavázání vztahu a obnovení komunikace v rodině. Vzhledem k nejasnostem ohledně pobytu Štěpána v domácnostech dospělých mužů podezřelých se sexuálního zneužívání dětí doporučena návštěva psycholožky. Ohledně pozdních příchodů domů doporučeno pořídit Štěpánovi hodinky.

Kazuistika č. 3

Karolína 7 let

Karolína vyrůstá v neúplné rodině, na výchově se podílí matka s novým přítelem. Karolína byla přivedena bratrem do domácnosti dvou dospělých mužů, kde byla omámena a sexuálně zneužita. Karolína má problémy v kolektivu, u svých vrstevníků není oblíbená. Je velmi otevřená a komunikativní.

Osobní anamnéza

Těhotenství matky probíhalo v pořádku, během těhotenství matka kouřila zhruba 20 cigaret denně, příležitostně popíjela alkoholické nápoje. Karolína se narodila spontánně, ve 40 týdnu těhotenství, porodní hmotnost 3400 g a délka 49cm. Kojena 0,5 roku. Běžná dětská onemocnění, matka s dcerou pravidelně navštěvuje pediatra. Ve věku 5 let jí byla diagnostikována epilepsie.

Rodinná anamnéza

Karolína se narodila jako druhá nejstarší ze čtyř dětí, bratr je o devět měsíců starší, narodili se v jeden rok - 2006. Mladší sestra se narodila v závěru roku 2007. Výchovu této dcery přenechala matka v roce 2011 otci. S dcerou se matka ani sourozenci nestýkají. Nejmladší sestra se narodila na podzim roku 2012 – matka dítě chtěla dát k adopci, po porodu se rozhodla dítě si ponechat. Každé z dětí má jiného otce.

Rodiče pocházejí ze sociálně slabých rodin. Otec Karolíny se na výchově nepodílí, vzhledem k tomu, že páchá trestnou činnost tráví většinu života ve vězení. Matka není vdaná, dochází k častému střídání partnerů. Matka žije momentálně s novým přítelem, se kterým čeká dítě, porod by měl proběhnout koncem roku. Matka pracuje v nočních hodinách a v dopoledních hodinách spí. Přítel matky zavedl v rodině nová výchovná opatření – děti mají řád a povinnosti.

Od narození Karolíny se rodina několikrát stěhovala, od srpna 2012 do současnosti žije rodina v bytě panelového typu.

Prarodiče ze strany matky se od podílejí na výchově Karolíny, během roku 2013 se vychovávali děti převážně oni, matka nebyvala doma přítomná. Dědeček

Karolíny používal jako výchovné prostředky nepřiměřené fyzické tresty. Oba prarodiče užívají ve zvýšené míře alkoholické nápoje, jsou nezaměstnaní. Od roku 2012 do ledna 2014 žili s dětmi a s matkou ve společné domácnosti. Bratra Karolíny vyzdvihují jako prvorozeného nad jeho sestry. V období, kdy děti vychovávali převážně oni, platily pro Karolínu přísnější pravidla, než pro jejího bratra (např.: Kája musela jít spát ve 20:00 hod, bratr se mohl dívat na televizi o 24:00 hod) Karolína se svým bratrem nemá dobré vztahy. Bratr ji bije a nadává jí.

Školní anamnéza

Karolína s bratrem byla třikrát umístěna v zařízení vyžadující okamžitou pomoc a to v období od října 2007 do listopadu 2007, v listopadu 2011 do prosince 2011 a od února 2012 do června 2012. MŠ navštívila poprvé v pěti letech, nesnesla se s dětmi. Krátce po nástupu na ZŠ byla Karolína pro nezralost vrácena do MŠ. Následující rok nástup do speciální školy. Zde časté konflikty se spolužáky, neoblíbenost u spolužáků, minimum kamarádů, nerespektování autorit.

Sociální anamnéza

Karolína s bratrem byli od svého narození třikrát umístěni v zařízení vyžadující okamžitou pomoc a to v období od října 2007 do listopadu 2007, v listopadu 2011 do prosince 2011 a od února 2012 do června 2012. Od roku 2006 rodina spolupracuje s FOD. Karolína špatně snášela pobyt v zařízení, silně se poté fixovala na matku, bála se každého odloučení. Nesla těžce ztrátu sestry. Po narození poslední sestry se ve škole svěřovala, že bývají s bratrem a narozenou sestrou sami doma, o sestru se musí starat a krmit ji z láhve. Karolína vyhledává společnost dospělých lidí. Je velice komunikativní a otevřená. V roce 2013 s bratrem navštěvovala domácnost dvou mužů, kde dle jejích slov byla omámená a sexuálně obtěžovaná. Od té doby se zdržuje doma. Má velmi vyhraněný vztah s bratrem, který ji bije a ponižuje ji. Nemá mnoho kamarádů.

Sociální diagnóza

Doporučeno zapsat Káju do zájmového kroužku, kde by se jí mohlo podařit navázat vztahy s vrstevníky. Pro zlepšení vztahů a komunikace v rodině je vhodná

terapie VTI. Matce navrhnuo obnovení kontaktů Karolíny i Štěpána se sestrou Evičkou, která žije u otce a je součástí rodiny. Vzhledem k prožitým událostem doporučena psychoterapie.